[P]RACTICAL SANSKRIT

PART II.

[A]N ELEMENTARY TREATISE ON
[G]RAMMAR AND COMPOSITION
WITH EXERCISES

BY

AMBIKA DATTA VYASA SAHITYACHARYA,
HEAD PANDIT, ZILA SCHOOL,
BHAGALPUR.

Registered Und[er Act] XXV

[P]RINTED AT THE VYAS PRESS, BHAGA[LPUR]

1892.

[...] Edition. [...]0 Copies | Price Ans. 8 Postag[e] [...]

द्वितीयसंस्करणोपोद्घातः।

"बलवदपि शिक्षितानामात्मन्यप्रत्ययं चेतः"।

पुस्तकमिदं पाठशालाध्यक्षैः स्वपाठालयेषु प्रचारितं, स्वगृह एव विद्याभ्यासिभिरपि प्रेम्णा परिपठितं, बहुभिर्विद्वद्भिर्निरीक्ष्य प्रशंसितं चेति नास्त्येतदत्यन्तं निकृष्टमिति प्रत्येमि। प्रथमसंस्करणस्य च सर्वास्वपि पठनपाठनानुरागिभिरनुगृहीतानि गृहीनि चेति कानिचन प्रश्नोत्तराणि संकलय्य संयोज्य क्वचित् किंचिदधिकमपि संवर्द्ध्य पुनर्मुद्रयामि।

पण्डितानां परमप्रसादं प्रतीक्षमाणः

अम्बिकादत्तो व्यासः
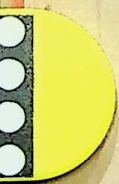
संस्कृताभ्यासपुस्तकम्.

पश्चिमोत्तरदेशशिक्षाविभागाध्यक्षगणप्रदत्तसाहित्या-
चार्यपद-(M. A. In Sanskrit Literature) जुषा,
भारतवर्षीयधर्मसमाजमण्डलवितीर्णधर्माचार्यपदवी-
पुषा, काशीस्थविद्वन्मण्डलीप्रदत्तव्यासपदाङ्कितेन,
साहित्यरसरसिकैः सुकविरिति, घटिकाशतक इति,
अष्टावधान इति, भाषाष्टकरसज्ञ इति च क्रियास-
मभिव्याहारेणाकार्यमाणेन, काशीस्थप्रसिद्ध
पण्डित श्रीदुर्गादत्ततनयेन

श्रीअम्बिकादत्तव्यासेन

विरचितम्

आङ्गलभाषां पठतां संस्कृतग्रन्थांश्चारब्धवतां
बालानां साहाय्यार्थं

प्रकाशितं च ॥

भागलपुरव्यासयन्त्रालये चिपाव्युपनाम्ना
श्रीगणपतिशर्म्मणा मुद्रितम्

संवत् १९४९

Printed at the Vyas Press Bhagulpur.

PRACTICAL SANSKRIT PART II.

PREFACE.

The plan and scope of the book have been briefly stated in the Author's preface to Part I. Part II. aims at giving in a series of lessons progressive exercises with rules, models and word-lists to bring up the young pupil to an early acquaintance with and practice in the rudiments of Sanskrit Composition to the standard it may be said of the Entrance Class in High English school. The subjects especially treated in this part, besides the declension of bases other than those in Part I., are the Atmanepada conjugation, the tenses, the moods imperative, and subjunctive, the participles in क्त, क्तवत्, क्त्वा, शतृ and शानच्, the gerund in तुमुन्, Causal forms, and the Samases. The exercises for translation are more varied in style and matter than in Part I. They are made up of illustrative sentences Simple and complex, short and easy stories and letters, all the Author's style. A general glossary for easy reference like the one in Part I. has been added in spite of the word-

lists in the body of this part which themselve supply all the new words the pupil will require to know in translating the pieces.

Besides the glossary, room has been made for several useful Appendices for the pupil's occasional study. A knowledge of important roots with their leading Conjugational forms can hardly be over-rated as helps to fluency and accuracy in sanskrit composition.

It now remains for the Author to acknowledge his obligation to those authors to whom he has been principally indebted for the plan of his book. His thanks are principally due to Babu Mathura Prashad Missra whose book, Practical English in two parts read by the Author in his youth. has suggested to him the title as well as much of the plan of his own booklet now before the public. He has also occasionally consulted Mr. Ramkrisna Gopal Bhandarkar's First book of Sanskrit, itself a very useful book within its own limits

The Author.

Bhagalpur,

August 1, 1888.

उपोद्घातः ।

ईश्वरानुग्रहेण संस्कृताभ्यासपुस्तकस्य द्वितीयोऽप्येष भागो बुधजनानां चरणयोरुपहारयोग्यः संवृत्तः । अस्मिन् आत्मनेपदप्रयोगाः, कालत्रयावगाहिनो लकारा लृट्, लोट् क्तक्तवतू, क्त्वा, शतृशानचौ, तुमुन्, णिजन्तप्रयोगाः, कर्मप्रत्यया, भावप्रत्ययाः समासाश्च सविशेषं न्यरूपिषत; क्वचित् क्वचिद् वाक्यरचनोदाहरणप्रसङ्गेन मङ्क्षिप्ता इतिहासा अप्युल्लेखिषत; केचित् प्रकाराः पत्रलेखक्रमस्यापि समदर्शिषत; उपान्तत आवश्यका व्याकृतिविषयाः समुदधारिषत; अन्ततश्च वर्णक्रममवलम्ब्य संस्कृताङ्गलयोः प्रतिभाषं नवप्रयुक्तशब्दानां सार्थं शब्दावली अपि व्यरचिषातास् । अस्मिन् ग्रन्थे छात्राणां विशिष्याभ्यास एवापेक्ष्यते कृताभ्यासाश्च सर्वमपि स्वाभिप्रायं संस्कृतभाषया प्रकटयितुं शक्ष्यन्ति इति नात्र सन्देहः । इतस्तु पत्रवर्णनप्रबन्धविज्ञापनादिप्रकारांस्तृतीये, भागे विवर्णयिषामि, बुधजनाः पूर्वभागाभ्यां प्रसादमासादयिष्यन्ति चेदचिरादेव तृतीयोऽपि भागः कुसुमस्तवक इव सङ्गृह्य तत्करयोरर्पयिष्यते ॥

एतद्ग्रन्थस्य च अभ्यासानुकूलां विचित्रां भङ्गीमाकल्प्य नाहमेव धन्यो वदनीयः प्रेक्षावद्भिः, किन्तु आङ्गलाभ्यासपुस्तकस्य (Practical English), संस्कृतारम्भ-

पुस्तकस्य (First Book of Sanskrit) च छायामनुसृत्य प्रणीतोऽयं ग्रन्थ इति तद्रचयितारावेव महामान्यौ श्रीमथुराप्रसादमिश्र-श्रीरामकृष्णगोपालभाण्डारकरनामधेयौ सर्वथा सर्वेषां धन्यवादभाजौ। एतद्ग्रन्थरचनायां प्राधान्येन विहितसाहाय्याः अस्मत्पाठशालाध्यक्षाः श्रीतारापदशर्म्माण आचार्याः सन्ति किन्तु यदि वामबाहोः साहाय्यं दक्षिणः कुर्य्यात् तत् कतिभिर्धन्यवादैर्वामस्तमभ्यर्चयेद् इत्यऽविदन् विरमामि ॥

प्रणेता
श्री० अम्बिकादत्तः
१—८—८८

PRACTICAL SANSKRIT.

PART II.

LESSON I.

Present Tense.

Atmanepad Termination.

	1st pers.	2nd pers	3rd pers.
Singular	इ	से	ते
Dual.	वहे	इथे	इते
Plural.	महे	ध्वे	अन्ते

EXAMPLE

भाष् (Ist conj.) to speak.

	1st pers.	2nd pers.	3rd pers.
Singular.	भाषे*	भाषसे	भाषते

* The conjugational peculiarities mentioned in Psrt 1. Shoul be remembered in conjugating the Atmanepad roots too.

Dual.	भाषावहे*	भाषेथे	भाषेते
Plural.	भाषामहे	भाषध्वे	भाषन्ते†

Atmanepad roots of the first conjugation.

ईक्ष् to see (with अप) to expect, with निर् to inspect &c., with परि to examine, and with उत् to see upwards.

एध् to increase.

कम्प् to shake (intr)

काश्, with प्र to shine.

मुद् (मोद्) to rejoice.

यत् to try, to strive.

याच् to beg to pray for.

रभ् with आ or with (प्र+आ) to begin.

†रुच् (रोच्) to please, to be liked.

लभ् to get, to acquire to find.

वन्द् to salute.

वृत् (वर्त्) to be.

शङ्क् to suspect.

शिक्ष् th learn.

शुभ् (शोभ्) to look grand, to be fit, to become.

सह् to endure.

सेव् to serve.

स्पन्द् to throb.

स्मि (स्मय्) to smile.

स्वाद् to taste.

---

* The अ is lengthened or dropped as in parasmaipad.

† रुच् governs the dative of the person satisfied or liking.

* ज्ञा [जा] 9th C. A. P. to know.

WORDS.

अध्ययन् *n*. study.
अपराध *m*. a fault.
असत्य *n*. lie, falsehood.
उद्योग *m*. exertion.
कपट *m*. & *n*. fraud, deceit.
दुराचार *m*. bad conduct
धरा *f*. the earth.
पर्वत *m*. a mountain.
पारितोषिक *n*. a reward
भय *n*. fear.
भिक्षुक *adj*. a beggar.
मयूर *m*. a peacock.
शील *n*. gentility.
शिक्षा *f*. education.
शुक *m*. a parrot.
समीरण *m*. the air, the wind.
अधीरता *f*. impatience
शोक *m*. grief.
आपण *m*. shop.
वीर *adj*. a hero.
पाठ *m*. a lesson.
श्वस् *ind*. to-morrow.

EXAMPLES.

गुरवः शिष्यान् परीक्षन्ते । = The teachers examine the pupils.

अस्मभ्यं सदाचारा नरा रोचन्ते । = We like men of good conduct.

* In Atmanepad, it is conjugated thus:— 3rd P. जानीते, जानाते, जानते, 2nd P. जानीषे, जानाथे, जानीध्वे, 1st P. जाने, जानावहे, जानामहे ।

वयं नृपाणां दुराचारं न सहामहे । = We do not endure the bad conduct of kings.

प्रातः शिष्या अध्ययनमारभन्ते = The pupils begin their study in the morning.

वीरे अधीरता न शोभते = Impatience does not become a hero.

EXERCISES.

(Atmanepad Indicative Mood Present Tense)

कृष्णः शोभते ।
रामं वन्दे ।
सूर्यमुदीक्षते ।
चन्द्रः प्रकाशते ।
वृक्षाः कम्पन्ते ।
भयात् कम्पसे ।
असत्यं भाषध्वे ।
धनं याचते ।
शिक्षां प्रारभन्ते ।
वने मोदे ।
सुखमेधते ।
दुःखं सहते ।

नरा नृपान् सेवन्ते ।
बाला दुग्धं स्वादन्ते ।
गुरौ असत्यं न शोभते ।
शिष्याः विद्यां लभन्ते ।
वयं भवन्तं वन्दामहे ।
बालेभ्यः क्रीड़ा रोचते ।
मह्यं दुराचारो न रोचते ।
गुरोर्न्यायं शिक्षामहे ।
कपटाद् दुःखमेधते ।
धरायां पर्वता वर्तन्ते ।
पर्वते वृक्षाः समीरणस्य वेगात् कम्पन्ते ।

एते बालका मयूरानीचन्ते स्मयन्ते च।

नराः शीलेन शोभन्ते न च भूषणैः।
त्वयि मूर्खता न शोभते।

(It) increases.
(The) sun shines.
(We) see (the) sun.
Children rejoice.
(We) beg a reward.
(They) taste the fruits.
(He) begins a study.
(I) do not like fraud.
(You) like a peacock.
(They) like a parrot.
(The) Pain increases.
(We) like exertions.
This does not become you.

(The) beggar begs money.
Rama, I serve you.
(The) parrot and the peacock taste the fruit.
Men are splendid by education.
There are trees on the mountains.
I don't like bad conduct.
Why do you smile, your teacher sees you?
Impatience does not become kings.

LESSON. 11

(Imperfect Tenst First Preterite लङ्).

Parasmaipad Terminations.

	1st Pers	2nd Pers.	3rd Pers.
Singular.	अम्	स्	त्
Dual.	व	तम्	ताम्
Plural.	म	त	अन्

Atmanepad Terminations.

	1st Pers.	2nd Pers.	3rd Pers.
singular.	इ	थास्	त
Dual.	वहि	इथाम्	इताम्
Plural.	महि	ध्वम्	अन्त

RULES.

(I) The conjugational signs are added on to the roots before the terminations of the imperfect tense.

(II) In this tense and in the conditional mood अ and आ are prefixed to the roots

beginning with consonants and vowels respectively

(III) This prefixed आ becomes ऐ with the following इ or ई and औ with the following उ or ऊ.

(IV) Before the terminations त् and स्, ई is added on to अस् (to be) and अ is added on to अद् (to eat).

GENERAL RESULTS.

गम्

	1st pers.	2nd pers.	3rd pers,
Singular.	अगच्छम्	अगच्छः	अगच्छत्
Dual.	अगच्छाव	अगच्छतम्	अगच्छताम्
Plural.	अगच्छाम	अगच्छत	अगच्छन्

वृत्

Singular.	अवर्त्ते	अवर्त्तथाः	अवर्तत
Dual.	अवर्त्तावहि	अवर्त्तेथाम्	अवर्त्तेताम्
Plural,	अवर्त्तामहि	अवर्त्तध्वम्	अवर्तन्त

ईक्ष्

Singular.	ऐक्षे	ऐक्षथाः	ऐक्षत
Dual.	ऐक्षावहि	ऐक्षेथाम्	ऐक्षेताम्
Plural.	ऐक्षामहि	ऐक्षध्वम्	ऐक्षन्त

अस्

Singular.	आसम्	आसीः	आसीत्
Dual.	आस्व	आस्तम्	आस्ताम्
Plural.	आस्म	आस्त	आसन्

Exercise of the first preterite.

शिष्याःपाठशालामगच्छन्।
ते गुरूनवन्दन्त
गुरवः शिष्यांश्चोपाविशन्।
बालकेभ्योऽध्ययनमरोचत।
अध्यापकाः शिष्याणामपराधमैच्छन्त।
तदा ते तानदण्डयन्।
शिष्या भयेन अकम्पन्त।
वयं शीलेन विद्यामलभेमहि।
पर्वतेषु शुका अमोदन्त।
बाला मयूरान् गृहमनयन्।
तदा त्वयि असत्यं नाशोभत।

भिक्षुकौ धनमयाचत।
त्वं किमपि नाबोधः।
मूर्खाय असत्यमरोचत।
रजन्यां चन्द्रः प्राकाशत।
प्रभाते अध्ययनं प्रारभन्त।
कमलेषु भ्रमरा अक्रीडन्
दुष्टा असत्यमभाषन्त।
पण्डिताः शिष्यान् पर्यैच्छन्त।
प्रभाते समीरणा ऐधत।
समीरणेन वृक्षा अकम्पन्त।
वानरा अनृत्यन् नराश्च अहसन्।

There were monkies in the forest.
No, there was a black* bear.
We learnt gentility from good men.
Good men never liked bad conduct.
You saw the moon at night.
The child's grief increased at sight of her father.
The thieves stole money from the shop.

He fell from the roof of the house.
He was pleased with the flowers.
I composed (two) books.
Where were you, friends ?
Whose garland was good ?
Why did you not begin your lesson in the morning.
The trees shook with tho wind and we with fear.

QUESTIONS.

(1) Repeat the Rule IV.

(2) Repeat the terminations of the 1st preterite.

(4) Conjugate दा as गम् in the 1st preterite.

*black—कृष्णः

(5) Correct the following:—

भिक्षुको धनमयाचत् । बाल: पुस्तकं गृह-मनयत । नृपाश्चोरमदण्डन्त । बने वानर श्चासन् ।

LESSON III.

The Future Tense.

Parasmaipad terminations.

	1st Pers.	2nd Pers.	3rd Pers.
Singular.	स्यामि	स्यसि	स्यति
Dual.	स्याव:	स्यथ:	स्यत:
Plural.	स्याम:	स्यथ	स्यन्ति

Atmanepada Terminations.

Singular.	स्ये	स्यसे	स्यते
Dual.	स्यावहे	स्येथे	स्येते
Plural.	स्यामहे	स्यध्वे	स्यन्ते

RULES.

(V.) इ is added on to many roots before the terminations after which the स् is changed into ष् (no conjugational sign is added on to the roots.)

(VI.) The final vowel and the pennultimate

short vowel of the roets take their *guna* substitute before this इ.

GENERAL RESULTS.

गम्

	1st Pers,	2nd Pers.	3rd Pers.
Singular.	गमिष्यामि	गमिष्यसि	गमिष्यति
Dual.	गमिष्यावः	गमिष्यथः	गमिष्यतः
Plural.	गमिष्यामः	गमिष्यथ	गमिष्यन्ति

भू०

Singular.	भविष्यामि	भविष्यसि	भविष्यति
Dual.	भविष्यावः	भविष्यथः	भविष्यतः
Plural.	भवष्यामः	भविष्यथ	भविष्यन्ति

*लभ्

Singular.	लप्स्ये	लप्स्यसे	लप्स्यते
Dual.	लप्स्यावहे	लप्स्येथे	लप्स्येते
Plural.	लप्स्यामहे	लप्स्यध्वे	लप्स्यन्ते

वह्०

Singular.	वक्ष्यामि	वक्ष्यसि	वक्ष्यति
Dual.	वक्ष्यावः	वक्ष्यथः	वक्ष्यतः

* Pupils may here be taught the list of roots that do not take इ after them (अनिट् धातु) (see Appendix).

Plural.	वक्ष्यामः	वक्ष्यथ	वक्ष्यन्ति

दृश्०

Singular.	द्रक्ष्यामि	द्रक्ष्यसि	द्रक्ष्यति
Dual.	द्रक्ष्यावः	द्रक्ष्यथः	द्रक्ष्यतः
Plural.	द्रक्ष्यामः	द्रक्ष्यथ	द्रक्ष्यन्ति

नी०

Singular.	नेष्यामि	नेष्यसि	नेष्यति
Dual.	नेष्यावः	नेष्यथः	नेष्यतः
Plural.	नेष्यामः	नेष्यथ	नेष्यन्ति

नश्०

Singular.	नङ्क्ष्यामि	नङ्क्ष्यसि	नङ्क्ष्यति
Dual.	नङ्क्ष्यावः	नङ्क्ष्यथः	नङ्क्ष्यतः
Plural.	नङ्क्ष्यामः	नङ्क्ष्यथ	नङ्क्ष्यन्ति

प्रच्छ०

Singular.	प्रक्ष्यामि	प्रक्ष्यसि	प्रक्ष्यति
Dual.	प्रक्ष्यावः	प्रक्ष्यथः	प्रक्ष्यतः
Plural.	प्रक्ष्यामः	प्रक्ष्यथ	प्रक्ष्यन्ति

EXAMPLES.

I will see him when he will acquire riches.	यदा स धनं लप्स्यते तदा तं द्रक्ष्यामि ।
Bad boys will be poor.	दुष्टा बालका दरिद्रा भविष्यन्ति ।
I shall ask my teacher.	गुरुं प्रक्ष्यामि ।

I will give you the book	तुभ्यं पुस्तकं दास्यामि ।
I will carry the child.	बालं नेष्यामि ।
They will perish who will play in the water.	ये जले क्रीडिष्यन्ति ते नङ्क्ष्यन्ति ।

EXERCISE.

वयं यास्यामश्चेत् स भेष्यति ।

दास्यामश्चेत् स भक्षयिष्यति ।

यश्चोरयिष्यति तं दण्डयिष्यामः ।

ईश्वरं वन्दिष्यामहे यत् एषिष्यामस्तत् च लप्स्यामहे ।

मूर्ख, न पठसि चेत् किं करिष्यसि?

अपि तत्र गमिष्यसि यत्र रजन्यामवर्तामहे?

छात्रा, युष्मान् श्वः परीक्षिष्यामहे ।

श्वो वयं तस्मिन्नुद्याने वर्त्तिष्यामहे ।

ये पठिष्यन्ति ते पण्डिता भविष्यन्ति ।

अस्मिन् वृक्षे सुन्दराणि कुसुमानि भविष्यन्ति ।

ये हसिष्यन्ति तान् मूर्खान् न ज्ञास्यामः ।

तव दुराचारं न सहिष्यामहे ।

द्रक्ष्यामहे यत् क्रीडिष्यसि ।

हसिष्यसि चेत्ताडयिष्यामि ।

I would be glad if I should see you.

When will you go there with your friends?

We will see the king of this place.
Who will drink the milk and who will eat the frut ?
I will be there in the morning.
The peacocks will dance on the mountains.
You will examine the students.
We shall like your gentility.
Education will make a man of you.
The servants will pray for a reward.
If you should fall the children would laugh.

QUESTIONS.

(1) State the rules for changing स् into ष्.

(2) Name any ten अनिट् * roots.

(3) Repeat all the Atmanepad terminations you have learnt.

(4) Give ten examples of roots changing their meaning on taking prefixes.

(5) Correct the following अहं इच्छिष्यामि। ते गमिषयन्ते। त्वं लभिषयसि। वयं प्रच्छिष्यामः।

---

* अनिट् roots are those to which इ is not added before the termination (see Appendix).

LESSION IV.

Declension of words of Feminine gender

in इ or उ.

मति = Intelect.

मतिः	मती	मतयः
मतिम्	मती	मतीः
मत्या	मतिभ्याम्	मतिभिः
मत्यै, मतये	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
मत्याः, मतेः	मतिभ्याम्	मतिभ्यः
मत्याः, मतेः	मत्योः	मतीनाम्
मत्याम्, मतौ	मत्योः	मतिषु
हे मते	हे मती	हे मतयः

धेनु = Cow.

धेनु;	धेनू	धेनवः
धेनुम्	धेनू	धेनूः
धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
धेन्वै, धेनवे	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
धेन्वाः, धेनोः	धेनुभ्याम्	धेनुभ्यः
धेन्वाः, धेनोः	धेन्वोः	धेनूनाम्

धेन्वाम्, धेनौ	धेन्वोः	धेनुषु
हे धेनो	हे धेनू	हे धेनवः

Almost all words of feminine gender ending in short इ or उ declined like the above.

(The conditional mood) or लृङ्.

Atmanepada terminations.

	1st Pers.	2nd Pers	3rd Pers.
Singular	स्ये	स्यथाः	स्यत
Dual.	स्यावहि	स्येथाम्	स्येताम्
Plural.	स्यामहि	स्यध्वम्	स्यन्त

Parasmaipad terminations

Singular.	स्यम्	स्यः	स्यत्
Dual.	स्याव	स्यतम्	स्यताम्
Plural.	स्याम	स्यत	स्यन्

.........0.........

GENERAL RESULTS.

भू-

Singular.	*अभविष्यम्	अभविष्यः	अभविष्यत्
Dual,	अभविष्याव	अभविष्यतम्	अभविष्यताम्

* See Rule II. of this part

इ is added on to the सेट् roots with vowel changes as in लट्

Plural.	अभविष्याम	अभविष्यत	अभविष्यन्

लभ्

Singular.	अलप्स्ये	अलप्स्यथाः	अलप्स्यत
Dual.	अलप्स्यावहि	अलप्स्येथाम्	अलप्स्येताम्
Plural.	अलप्स्यामहि	अलप्स्यध्वम्	अलप्स्यन्त

WORDS.

जनक *m.* father.
जननी f. mother.
चरण *m.* foot.
महामान्य *adj.* of great respectability.
समिति *f.* an assembly, a committee.
गणनीय *adj.* worthy of being counted; deserving of regard or esteem.
पत्नी *f.* wife.
तात्पर्य *m.* purport, moral.
केवलम् *adv.* only.
परीक्षा *f.* an examination.
उत्तीर्ण *adj.* passed.
किन्तु *cnj.* but.
कीर्त्ति *f.* fame, glory.

Words of Feminine gender ending in ई are generally declined as follows:—

नदी = A river.

नदी	नद्यौ	नद्यः
नदीम्	नद्यौ	नदीः
नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः

नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
नद्याम्	नद्योः	नदीषु
हे नदि	हे नद्यौ	हे नद्यः

Roots.

कल् to have, to bear (10th c.)
अव + गम् to know.
पच् to cook (1st. *c. a.* and *p.*)

EXAMPLES.

सुवृष्टिश्चेदभविष्यत् तदा सुभिक्षमभविष्यत् — If there had been good rains, there wolld have been a seas on of plenty.

अपठिष्यच्चेदज्ञास्यत्। — If he had read, he would have known.

अकथयिष्यश्चेदश्रोष्यम् — If thou hadst said, I should have heard.

नृपमसेविष्यध्वं चेद् धनान्यलप्स्यध्वम्। — *If* you had served the king, you should have acquired riches.

सा बालकानपोष्यत् चेदतोष्यत् ।	If she hrd nourished (looked after) the children, she would have been happy.
त्वं वदसि केवलं किन्तु अकरिष्यश्चेदद्रक्ष्यम्।	Thou only sayest; if thou hadst*acted, I would have seen (considered thee worthy.)

EXERCISE.

जनन्या जनकस्य च आज्ञामवक्ष्यश्चेत् ताभ्यामरोचिष्यथाः।

विज्ञानां चरणौ असेविष्यन्त चेद् विद्यामलप्स्यन्त ।

श्रोत्रमकल्पयिष्यत् चेत् नराणां महामान्योऽभविष्यत्।

दोषानत्यक्ष्यत चेत् सज्जनानां समितौ गणनीयाः अभविष्यत ।

भवतां गुणा ऐधिष्यन्त चेद् नृपा मित्राणीव ऐक्षिष्यन्त ।

त्वं पत्नीमत्यक्ष्यश्चेत् नृपस्त्वामदण्डयिष्यत् ।

चिरमचिन्तयिष्यश्चेत् मम तात्पर्यमवागमिष्यः ।

---

* Acted = done,

सम्यगपठिष्यश्चेत् परीक्षायामुत्तीर्णोऽभविष्यः ।

घीतेन अभोक्ष्यथाश्चेत् कोऽतिसबलप्स्यथाः ।

Had you come to me you should have found me.

Had you been in the forest, you should have seen Rama.

If he had taken the milk, he should have felt pleasure.

Had you followed (obeyed) your father, you should have been a great man.

Had he thought a little more. he should not have been in distress.

Had you loved every one, every one would have loved you.

QUESTIONS.

(1) Compare the terminations of the condiaional mood with those of the first preterite.

(II) Explain the difference betwee the terminations of लृट् and लृङ्.

(III) Are the *substitutes of the roots used in लृट् and लृङ् or not.

* Substitutes, as गच्छ for गम् and so on.

(IV) Correct the following:—

आगमिष्यामि चेदैक्षिष्यम् । वयमपठिष्य चेत् सुखमनुभविष्यम् । अपचिष्यश्चे दभक्षिष्यः । अभक्षिष्यश्चेदविहरिष्यः ।

LESSON V.

(Infinitive mood.)

RULES.

(VII) तुम् is added on to roots to make an infinitive of purpose.

(VIII) इ is added on to * सेट् roots before the तुम्.

EXAMPLES.

भू—भवितुम् ।	कृ—कर्तुम् ।
गम्—गन्तुम् ।	श्रु—श्रोतुम् ।
दा—दातुम् ।	चुर्—चोरयितुम् ।
पा—पातुम् ।	दह्—दग्धुम् ।
हृ—हर्तुम् ।	दुह्—दोग्धुम् ।

सेट्* roots are those which are not in the list of अनिट्
[For the latter. See Appendix.]

उद्—स्था—उत्थातुम्।
सह्—सोढुम्।
वह्—वोढुम्।
एध्—एधितुम्।
सेव्—सेवितुम्।
लभ्—लब्धुम्।
आ+रभ्—आरब्धुम्।

ईक्ष्—ईक्षितुम्।
रक्ष्—रक्षितुम्।
भक्ष—भक्षयितुम्।
†ग्रह—ग्रहीतुम्।
दृश्—द्रष्टुम्*।
प्र+नम्—प्रणन्तुम्।

WORDS.

उचित *adj*. proper.
दुर्बल *adj*. week, feeble.
सर्प *m*. *a* serpent.
सर्वदा *or* सदा *ind*. always.
समीप *n*. presence.
धन्य *adj*. blessed.
सन्देह *m*. doubt.
सिंह *m*. a Lion.
मेघ *m*. a cloud.

रजत *n*. silver.
पत्र *n*. a leaf, a lettr.
पूर्वम् *adv*. firss, in the first place.
पाप *adj*. wicked.
सहचर *adj*. attendant, geing along with.
प्रजा *f*. subject, progeny.
ग्रीष्म *m*. summer.

† Here long ई is used uader special rules.
* Take care never to write दृष्टुम्.

दुःखित *adj*. distressed.
वीर *n*. a hero, a warrior *adj*. heroic, gallant.
सुवर्ण *n*. gold.

सर्व *pro*. (declined like यद् with द् rejected) all, every one.

EXAMPLES.

गन्तुमिच्छति । = He wishes to go.

अत्रोपवेष्टुं, नोचितम्। = It is not proper to sit here.

लब्धुं यतते । = He tries to get.

युष्मान् गन्तुमादिशामि । = I order you to go.

तम् उत्थातुं कथयामि । = I tell him to stand.

गुरुं प्रणन्तुं समीहे । = { I want to bow to (my) teacher.

EXERCISE.

पण्डितो भवितुमिच्छसि चेत् पठितुं कथं न यतसे ? उद्यानं द्रष्टुं गन्तुमिच्छसि चेत् रथमानेतुमादिश । दुर्बलो बालको दुःखं सोढुं न शक्नोति । मूर्खो बालकः सर्पं ग्रहीतुमिच्छति । छात्रान् परीक्षितुमागन्तुमिच्छामि । चौरान् दण्डयितुमादिशति नृपः । यो दुष्टानां सङ्गं कर्त्तुमिच्छति स व्याघ्रस्य मुखे पतितुमिच्छति । जननीं जनकं च प्रणन्तुं को नेच्छति । जनकः सदा सदाचारं

बालकं द्रष्टुमिच्छति । भवानुपदेष्टुं कथयति किन्तु अहं गन्तुमीहे न च स्थातुम् । धर्मं त्यक्तुमिच्छसि चेत् नरके पतिष्यसि । कृष्णं पूजयितुं यतसे चेत् धन्योऽसि । उद्याने विहर्तुं प्रभाते गमिष्यामः ।

He tries to be a king. We wish to go to the garden. They begin to read the book. They wish to smell the flowers. Children try to drink the milk. Ravana tries to conquer Ram. I wish to read the book in a month. Lakshman wishes to go to the forest with Rama. I wish to refer to (ask) you a doubt. This boy wants to touch the water of the Ganges.

QUESTIONS.

(1) Give the infinitive forms of सह्, दृश्, वह्, रुह्, दुह् and दह्.

दरिद्रा धनं लभतुम् इच्छन्ति । अहं बालकं वञ्चितुं यते । यूयं किं रक्षितुम् इच्छथ? वयं धनं यच्छितुमिच्छामः ।

LESSON VI.

(Passive and Impersonal Passive Voice)

RULES.

(IX) य is added on to the roots (of all classes of conjugation without distinction) and then the Atmanepada terminations are used for a passive signification.

(X) In the Passive voice the subject takes the terminations of the 3rd class and the object those of the first. In this voice the verb agrees with the object in number and person.

(XI) It is Impersonal or Intransitive Passive Voice when the root is Intransitive; in this the subject takes, the termination of the 3rd class, and the verb, having no object simply takes the singular termination of the third person.

(X11) *Of the Verbs having two objects, if the root belongs to the list of दुह् &c. the secondary object or dative takes the terminations of the first class; aud if the root belongs to the list of नी &c. the primary object or accusative take: the terminations of the first class.

(X111) The final इ or उ is lengthened before the य of the Passive.

(XIV) The final ऋ of aroot, which is not preceded by a conjunct consonant, is changed into रि before the य of the passive.

(XV) Tne roots of the tenth conjugation whose vowels take a गुण or वृद्धि substitute in the active voice, undergo the same change before the य of the Passive.

*दुह्याच्पच्दण्ड्रुधिप्रच्छिचिब्रूशासुजिमन्थ्मुषः ।
नीह्रकृष्वह इत्येते धातवः स्युर्द्विकर्मकाः ॥

ROOTS.

ग्रह् (गृह्) to take. to, seize	दा (दी) to give.
वच् or ब्रू (उच्) to speak.	स्था (स्थी) to stand.
वह् (उह्) to bear.	पा (पी) to drink.
वद् (उद्) to speak.	वस् (उष्) to dwell.

GENERAL RESULTS.

भू = भूयते

स्था = स्थीयते

नी.

	1 st person-	2nd person.	3rd person.
Singular.	नोये	नोयसे	नोयते
Dual	नीयावहे	नीयेथे	नीयेते
Plural.	नोयामहे	नीयध्वे	नोयन्ते

श्रू.

Singular.	श्रूये	श्रूयसे	श्रूयते
Dual.	श्रूयावहे	श्रूयेथे	श्रूयेते
Plural.	श्रूयामहे	श्रूयध्वे	श्रूयन्ते

नस्.

Singular.	नस्ये	नस्यसे	नस्यते

Dual.	नस्यावहे	नस्येथे	नस्येते
Plural.	नस्यामहे	नस्यध्वे	नस्यन्ते

हृ.

Singular.	ह्रिये	ह्रियसे	ह्रियते
Dual.	ह्रियावहे	ह्रियेथे	ह्रियेते
Plural.	ह्रियामहे	ह्रियध्वे	ह्रियन्ते

EXAMPLES.

Active.	Passive.
स गच्छति ।	तेन गम्यते ।
ते वाटिकां गच्छन्ति ।	तैर्वाटिका गम्यते ।
बालकः फलं भक्षयति ।	बालकेन फलं भक्ष्यते ।
स मां वन्दते ।	अहं तेन वन्द्ये ।
ते मां पश्यन्ति ।	तैरहं दृश्ये ।
वयं गृहेवसामः ।	अस्माभिर्गृहे उष्यते ।
वानराः फलमदन्ति ।	वानरैः फलमद्यते ।

.........o.........

TRANSLATION.

ब्राह्मणेभ्यो धनं दीयते = Wealth (or money) is given to the Brahmans.

नृपेण दुष्टा दण्ड्यन्ते = The wicked are punished by the king.

रामः कविभिर्वर्ण्यते = Ram is extolled by the poets

तत् मया दृश्यते = That is being seen by me.

मया कमलानि नीयन्ते = { The lotuses are being carried away by me.

EXERCISE.

Passive.

अस्माभिर्न्यायः पठ्यते । किं पठ्यते भवता ? कुत्र गम्यते भवद्भिः । केन लिख्यते पत्रमेतत्? अपि श्रूयते यत् कथयामि ? यत् कथ्यते तत् शृणोमि । छिन्द्यते छिन्द्यते चौर एव पापः । छात्राः यूयं पण्डितैः परीक्ष्यध्वे बोध्यध्वे च सहचरैः जनन्या बालका रक्ष्यन्ते । सूर्येण प्रकाश्यते । ग्रीष्मे केन दुःखितेन न भूयते ?

Ravana is being killed with arrows.

All animals are protected by God.

We are requested by the citizens.

Fruits are eaten by the monkeys.

Lions are killed by heroes.

A sound is heard in the forest.

Our hands are washed with the water of the Ganges.

The woman is adorned with ornaments.

It is heard and written by me.

I am seenind touched by you.

We are laughed at by the fools.

Krishna is saluted by the sages.

The poems are composed by me.

—o—

QUESTIONS.

(1) Conjugate the following roots in the Passive voice:—भू, कृ, धु, दु, श्रु, हृ, पा, स्था, दा, and वाञ्छ्.

[2] Change the voice of the verb in the following sentences:—को गच्छति ? किं पठथ? ते तिष्ठन्ति। मया श्रूयते। बालका जननीं पश्यन्ति। जनन्या पुत्रः स्पृश्यते। मेघेभ्यो जलं पतति। वृक्षेभ्यः फलैः पत्यते। सुवर्णं पीतं भवति। रजतं श्वेतं भवति। पवनो वृक्षान् धुनोति। जले कमलानि सन्ति। अस्माभिर्दुग्धं पीयते। बालकाः शुकान् मयूरांश्च पश्यन्ति। एतयोः शुकः कोऽस्ति ? यो हरितः स एव शुकोऽस्ति। एतेन मयूरेण भूयते॥

LESSON VII.

Imperative mood.

(Atmanepada)

TERMINATIONS.

	1st person.	2nd persen.	3rd person.
Singular.	ऐ	स्व	ताम्
Dual.	आवहै	इथाम्	इताम्
Plural.	आमहै	ध्वम्	अन्ताम्

EXAMPLE.

वन्द्

	3rd pers.	2nd pers.	Ist pers.
Singular.	वन्दै	वन्दस्व	वन्दताम्
Dual.	वन्दावहै	वन्देथाम्	वन्देताम्
Plural.	वन्दामहै	वन्दध्वम्	वन्दन्ताम्

*In passive.

Singular.	वन्द्यै	वन्द्यस्व	वन्द्यताम्
Dual.	वन्द्यावहै	वन्द्येथाम्	वन्द्येताम्
Plural.	वन्द्यामहै	वन्द्यध्वम्	वन्द्यन्ताम्

* The Imperative mood forms for the passive voice are very important as they are constantly used in spaking and writing Sanskrit. They should be carefully practised by the boys.

WORDS.

इच्छा *f.* wish, desire.
तूष्णीम् *adv.* silently; in silence.
कन्दरा *f. m* (र) a grotto, a den.
साहसिक *adj.* brave, bold
कोऽपि (कः + अपि) some one.
*न कदापि (न + कदा + अपि) never.
पीड् 10th *c.* to give pain, to troubel, to afflict.
स्निह् 4th *c.* to love, to feel affection for.
हे भोः *Ind.* O, (an interjection of calling)
सज्जन *adj.* a good man
युध् 4th *c. atm.* to fight
वार्त्ता *f.* news, relate,
दयालु *adj.* kind.
प्रामाणिक *adj.* honest, reliable.
लिख् 6th *c.* to write.
वत्स *m.* child.
अवहित *adj.* attentive.
वर्ग *m.* a class.
बर्बर *adj.* noisy, foolish
एकदा *ind.* once upon a time.
हंहो *ind-* O, (as an interjection of calling or warning).
हा, अहह *ind.* Ah! alas
बहिः *ind.* out.
नवीन *adj.* fresh.

---

*Generally used कदापि न; as स कदापि न स्नाति he does never bathe.

EXAMPLES.

कथ्यताम् = (Lit. Let it be said) Say.
आगम्यताम् = Come.
उपविश्यताम् = Sit down.
कथ्यतां कापि नवीना वार्ता } = Let us have some fresh news.
श्रूयतां श्रूयतां कथयामि } = Hear, hear: I am going to say (relat).

EXERCISE.

कदापि मम गृहे आगम्यतां मित्रेण । आदिश्यतां कदा आगच्छसि ? कथ्यतां भवतां का इच्छा ? उच्यतां, यो भवतां गृहे आगच्छति तस्मै भवद्भिः किं दीयते ? यस्मै येन रोच्यते तेन तद्गृह्यताम् । यैर्दृष्टै-श्रूयते ते ताड्यन्ताम् । भो भो जनाः, अयोध्यायां राम आगच्छति तत् नृत्यताम् । भवद्भिः पुष्पाणि गृह्यन्तां रामस्य चोपरि क्षिप्यन्ताम् । दृश्यतां शोभा रामस्य लक्ष्मणस्य च । तूष्णीं स्थीयतां, श्रूयतां किमादिश्यते रामेण ।

अगम्यत यदा लङ्का रामेण सह वानरैः ।
अहन्यन्त तदा पापा अरक्ष्यन्त च सज्जनाः ॥

(Translate into Sanskrit, changing the voices:.)

There is a lion in the forest, do not go there He lives in the grotto of the mountain. When men go to see the beauty of the forest, the lion comes out of (his) den and seizes.* them. See, there is here no one (so) bold (as) to fight and kill the lion.

Tell me where the lion is.

Hear, he who nevere gives pain to any one, is never afraid of the lion.

He who loves is loved and he who afflicts is afflicted.

Every one is kind to him who is kind to every one.

Every one likes him who likes every one.

He, who is honest, is happy.

Don't play with the bad boys.

Come and sit down with me.

†Do read and write.

QUESTIONS.

(1) What is added on to the roots to form a Passive Voice ?

* Seizes गृह्णाति.

†Mark the force.

(2) Conjugate in the Imperative Passive, श्रु, भू, and स्था,

(3) Change the voice of the verb in each of the following.—आगच्छतु वत्स । उपविश । पठ । एतत् पुस्तकं कस्यास्ति ? यत् कथयामि तल्लिख । यल्लिखसि तत् पठ । अपि शृणोषि यत् कथयामि? बालकाः कथमवहिता न भवथ ? कोलाहलं कथं कुरुथ? भगवन् नास्ति मे दोषः; अस्मिन् वर्गे देवदत्तो बर्बरोऽस्ति । यज्ञदत्तः किं वदति ? स पुस्तकं पठति सर्वे तूष्णीं तिष्ठत ।

LESSON. VIII.

(*Miscellaneous*)

पितृ = Father. *m.*

Declension.

	Singular.	Dual.	Plurl.
Nom.	पिता	पितरौ	पितरः
Acc.	पितरम्	पितरौ	पितॄन्
Ins.	पित्रा	पितृभ्याम्	पितृभिः
Dat.	पित्रे	पितृभ्याम्	पितृभ्यः
Abl.	पितुः	पितृभ्याम्	पितृभ्यः

Gen.	पितुः	पित्रोः	पितॄणाम्
Loc.	पितरि	पित्रोः	पितृषु
Voc.	पितः	पितरौ	पितरः

मातृ = Mother. F.

Declined like पितृ but मातॄः* in plural of Accusative.

दातृ = Giver. *adj.*

Masculine.

It is declined like पितृ but त is changed into ता in the first five places; as दाता, दातारौ &c.

Neuter.

दातृ	दातृणी	दातॄणि
दातृ	दातृणी	दातॄणि
दातृणा	दातृभ्याम्	दातृभिः
दातृणे	दातृभ्याम्	दातृभ्यः
दातृणः	दातृभ्याम्	दातृभ्यः
दातृणः	दातृणोः	दातॄणाम्
दातृणि	दातृणोः	दातृषु
दातृ—		

* In fem. acc. pl no word ends in न् but in विसर्ग ॥

Feminine.

In feminine it becomes राज्ञी and is declined like नदी †

राजन् = A king.

राजा	राजानौ	राजानः
राजानम्	राजानौ	राज्ञः
राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः
राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः
राज्ञः	राजभ्याम्	राजभ्यः
राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्
राजनि राज्ञि	राज्ञोः	राजसु
हे राजन्	हे राजानौ	हे राजानः

WORDS.

एक* one (Declined as pronouns)
अथ *ind*. then.
परितस् *ind*. all round, in all sides.
अतितराम् *ind*. extremely, very much.
क्व *ind*. where ?
भयङ्कर *adj*. terrible.
कोमल *adj*. mild, soft.
अन्याय *m*. injustice.
मुष्टि *f*. the fist.
पञ्चत्व‡ *n*. death.

---

† ई is added on to masculine bases in ऋ.
* Generally used in singular.
‡ पञ्चत्वं गच्छति = He dies. (*See* appendix).

विशाल *adj*. tall. granp, huge.
सिंहासन *n*. throne.
मञ्च *m*. a bench; a scaffold.
अन्य *pro*. another.
मल्ल *m*. a wrestler.
भूमि *f*. the ground.
क्षेप *m*. throwing.
कौशल *n*. art, skilfulness.
मल्लयुद्ध, बाहुयुद्ध *n* a wrestling.
उत्सव *m*. festival.
बहु *adj*. many.
आमन्त्रित *adj*. invited.
दिन *n*. a day.
रङ्गशाला *f*. a play-ground, arena, a stage.
स्था with अव or सम् ‡ to sit, to remain.
प्रसिद्ध *adj*. famous.
राज्य *n*. kingdom.
साञ्जलि *adv* with folded hands.

EXERCISE.

Miscellaneous.

मथुरायां कंसो नाम राजा आसीत् एकदा तेन मल्ल युद्धस्य उत्सवोऽक्रियत । तदा तेन बहवो राजान आमन्त्रिताः । अथ एकस्मिन् दिने रङ्गशालायां सर्वे उपाविशन् । कंसो विशाले सिंहासने समतिष्ठत । अन्ये च राजानः परितो मञ्चेषु अवातिष्ठन्त । ततः कंसस्य

‡ स्था. when preceded by सम्, अव, प्र, or वि, takes Atmanepada terminations. (See appendix)

आज्ञया मल्ला बाहुयुद्धं कर्तुमारेभिरे। बहवो वीराः पारितोषिकाणि च लेभिरे। ततः चाणूरं मुष्टिकं च नाम मल्लं रङ्गशालायां क्रीडितुं कंसोऽदिशत्। तौ तथा कर्तुमारेभाते। तयोश्चरणयोः चपेण भूमिरकम्पत। सर्वे तयोः क्रीडामपश्यन् अतुष्यंश्च। कंसोऽपि अतितराममोदत। ततः कंसः कृष्णं बलभद्रमपि च बाहुयुद्धं कर्तुमकथयत्। तौ तु सपदि ओम् इत्यवदताम्। ततः चाणूरेण सह कृष्णो मुष्टिकेन च सह बलभद्रो मल्लयुद्धमकरोत्। तदा सर्वे राजानः अन्ये च नरा हाहेत्यकुर्वन् अकथयंश्च "अहह क्व एतौ पर्वताविव महाङ्गौ मल्लौ क्व च एतौ कोमलौ वत्सौ। हंहो कालम एष राजा य एवमन्याय्यं करोति"। ततः कृष्णेन चाणूरश्चपेटिकया अहन्यत, बलभद्रेण च मुष्ट्या मुष्टिकः। एवं तौ क्षणात् पञ्चत्वमगच्छताम् सर्वे च तयोः कौशलमवर्णयन्॥

There was a famous king, named Yudhishthira, who reigned at Hastinapur. He had a large kingdom and was very much a friend of his subjects. He had four brothers who loved him and honoured him. When he sat on his throne, his brothers with folded hands stood before him and the learned sat all round.

QUESTIONS.

(1) Conjugate स्था with भम् in past tense.

(६) Decline कर्तृ (a doer) like दातृ in all th genders thraughout.

(3) Correct the following:—

कोमल मेषबालक: कथं ताड्यते ? त्वया यदा बालकास्ताड्यते तदा किं दु:खं नानुभूयसे ! किं करोमि अहं दु:खेन पोड्यते तथापि बालकान् न ताडयामि चेत् स दुराचारो भवति। अपि पठ्यते तव पुत्र:? मम पुत्राभ्यां पठत: किन्तु शोलं न कलयत:। शीलेन शोभन्त बालका न तु भूषणेभ्य:। माता वत्सं स्निह्यते।

LESSION

(*Perfect Participle*)

RULES.

(XVI) When two verbs have one common Nominative, then* त्वा is added to which

*The original forms of त्वा and य are क्त्वा: ल्यप् of which क्, ल्, and प् are rejected

express priority of action; as गत्वा स्नाति He goes and bathes, or, having gone he bathes.

(XVII) य is substituted for त्वा when the root is compounded with any word before it except न as; विधाय निरीक्ष्य, अज्ञात्वा &c,

(XVIII) इ is added on to the सट् roots befor त्वा with proper alteration of the vowelse (but never before य).

—:oo:—

EXAMPLES*.

Roots.	with त्वा	with य
प्रच्छ्	पृष्ट्वा	आपृच्छ्य †
धा	हित्वा	निधाय
पा	पीत्वा	निपीय
गम्	गत्वा	आगम्य, आगत्य
नम्	नत्वा	प्रणम्य
कथ्	कथयित्वा	विकथ्य
सिच्	सिक्त्वा	संसिच्य
सृज्	सृष्ट्वा	विसृज्य
स्था	स्थित्वा	प्रस्थाय
वद्	उदित्वा	अनूद्य

* Mark the special changes.

† आ + प्रच्छ atm to ask permission.

भ्रम्	भ्रूत्वा	सम्भूय
क्री	क्रीत्वा	विक्रीय
हृ	हृत्वा	वहृत्य

WORDS.

कृषकः *m.* a farmer.
व्याघ्र *m.* a tiger.
उच्चैस् *ind.* laud.
आर्तनाद *m.* a shriek.
शस्त्र *m.* a weapon.
स्वभाव *m.* nature.
सत्यम् *adv.* in fact.
स्वयम् *ind.* of oneself.
मौक्तिक *n* a. pearl.
दन्त *m.* tooth.
अज *m.* अजा *f.* a he-gote, a she-goat.
कुङ्कुम *n.* saffron.
शीत *n.* cold.
मिथ्या *inb*, lie.
नि + विद् r. to request.
प्र + वृत् *r.* to be engaged.
नि + वृत् *r.* to desist.
परा + वृत् *r.* return.
चर्व् *r.* 1st. C. P. to chew
अग्रे aev. before.
चणक m. a pea.
व्यवहार *m.* manners.
ग्राम्य adj. belonging to
आलाप *m.* conversation
जड़ीभूत = stiff, motionless.

EXAMPLES.

स बालकं दृष्ट्वा तस्मै क्रीडनकं ददाति। { Having seen a child gives him a toy.

अहं तं दृष्ट्वा स्थातुमकथयम्।	Having seen him I told him to stay.
स आगत्य उपाविशत्।	Having come he sat, or He came and sat.
प्रश्नं श्रुत्वा उत्तरं देहि।	Having heard the question, give the answer.

EXERCISE.

कस्मिंश्चित् ग्रामे एको बालक आसीत्। स यदा क्रीडायै वनं गच्छति तदा "रक्षत भो रक्षत, व्याघ्र एष आगच्छति" इति उच्चैरार्तनादं करोति। यदा च सर्वे आर्तनादं श्रुत्वा शस्त्राणि गृहीत्वा तं रक्षितुं गच्छन्ति, तदा स तान् दृष्ट्वा हसति। एष तस्य स्वभाव आसीत्। एकदा स वनं गत्वा सत्यमेव कंचित् भयङ्करं व्याघ्रमपश्यत्। तदा पुनः स तथैव आर्तनादं कर्तुमारेभे। व्याघ्रस्तु तं दृष्ट्वा गर्जनं कृत्वा तस्योऽपरि अपतत्। स तु "रक्षत भो रक्षत एष भक्षयति मां, हन्ति माम्" इति वारं वारं क्रन्दनमकरोत्। किन्तु मिथ्या वदति इति ज्ञात्वा कोऽपि तं रक्षितुं नागच्छत्। तं तु व्याघ्रोऽभक्षयत्।

A certain farmer having found a snake stiff with cold, took it up in his hand and revived it with the heat of his body.

The snake having regained his strength, bit* the man who died on the spot.

SENTENCES.

Having seen his friends, he returnd home.† Having bathed in the Ganges, and taken my meal, I will go to school. By reading these books they acquired wisdom. Seeing their tutor, the pupils make a bow to him. Going to his father, Yadava bows to him. Having written the letter, read it out. Having fetched some water from the tank, they washed my feet. Having felt pity they gave me food || and drink‡.

LESSON X.

Causal Forms.

RULES.

(XIX) To form a causative verb, every root is treated as in the tenth conjugation.

---

*Bite = दन्श (दश्), 1st C. P.

† To return = परा + वृत.

|| Food = खाद्यम्. Drink = पानीयम Fetch = आ + नी

and generally takes either of the sets of terminations, *parasmaipada* and *atmanepada*.

[XX] An Intransitive Verb becomes Transitive in the Causal form.

[XXI] In the causal form, the final vowel of the root takes its *vriddhi* substitute and the penultimate short vowel its *guna* substitute before अय् The *vriddhi* of इ and ई—ऐ, of उ and ऊ— औ and of ऋ and ॠ—आर् The *Gunas* of the same vowels as pointed out in Part I—ए, ओ and अर् respetively.

[XXII] When the root ends in आ, प is inserted before अय except पा [to drink] which takes य and पा [to protect] which takes ल.

EXAMPLES.

Root	Present.	Pat.	Future.	Imperative.	Infinitive.
भू	भावयति भावयते	अभावयत् अभावयत	भावयिष्यति भावयिष्यते	भावयतु भावयताम्	भावयितुम्
अस्.	,,	,,	,,	,,	,,
श्रु.	श्रावयति श्रावयते	अश्रावयत् अश्रावयत	श्रावयिष्यति श्रावयिष्यते	श्रावयतु श्रावयताम्	श्रावयितुम्.
स्था.	स्थापयति स्थापयते	अस्थापयत् अस्थापयत	स्थापयिष्यति स्थापयिष्यते	स्थापयतु स्थापयताम्	स्थापयितुम्
विद्.	वेदयति अवेदयते	अवेदयत् अवेदयत	वेदयिष्यति वेदयिष्यते	वेदयतु वेदयताम्	वेदयितुम्.

———:o:———

नी—नाययति. पा [to drink] पाययति. गम्—गमयति.
कथ्—कथयति. दा—दापयति. दृश्—दर्शयति.
पा [to protect]—पालयति.—Exception:—रुह—रोपयति, रोहयति.
भी—भापयति, भापयते, भीष. ते ।

SENTENCES.

अहह ! दशरथोरामं वनं यापयति ।	=	Alas ! Dasaratha makes Rama gc (i. e. sends Rama) to the forest.
लक्ष्मणः सह गन्तुं निवेदयति	=	Lakshman makes known (his intention) to go with (Rama).
रामो राक्षसान् विनाशयति	=	Rama makes the Rakshasass perish [i. e. kills them.]
रामो विभीषणं लङ्कायाः सिंहासने स्थापयति ।	=	Ram place Vibhishana on the throne of Lanka.
अहं दरिद्राय धनं दापयामि	=	I cause money to be given to the poor.
पुरोहितः पूजनं कारयति ।	=	The priest causes the worship to be performed
मित्राणि कृष्णं पुष्पाणि दर्शयन्ति	=	The friends show flowers to Krishna.
प्रभातस्य समीरणः शनैः शनैः कमलानि कम्पयति	=	The morning breeze slowly (gently) shaks the lotuses.
ज्ञापयत कदा स पत्रं लेखयिष्यति	=	Let (us) know when he will cause the letter to be wrftten.

दुष्टानां समितौ न तिष्ठत ते दुराचारे प्रवर्त्तयन्ति	=	Donot sit in the assembly of the wicked, they lead [one] into vice.
*यः पुत्रं दुराचारात् न निवर्तयति स न पिता किन्तु पुत्रस्य शत्रुः।	=	He who does not keep his son from vice, is not his father but his enemy.
दुष्टः स्वयं दुःखमनुभवति अन्यांश्चानुभावयति।	=	A wicked man suffers (feels) pain himself and makes others feel (it).
स स्वयं पठति अन्यांश्च पाठयति	=	He reads himself and makes others read.
तोषयिष्यथ चेत् तोक्ष्यथ।	=	If you will please (others) you will be pleased.

——:o:——

EXERCISE.

† कोऽपि मूर्खः कश्चिद् वानरं काञ्चिन् मौक्तिकानां मालामदर्शयत्। स तु आगत्य दन्तान् संदर्श्य तं भीषयित्वा तां मालां तस्य हस्तात् अगृह्णात्। यावत्स तं तोषयित्वा मालां परावर्त्तयितुं यतते तावत् स वृक्षमारुह्य शाखायामुपाविशत्। अन्ततः स मौक्तिकानि

* The copula verbs अस् and भू are generally understood in Sanskrit.

† Only purport is wanted in English.

चर्वितुमारभत। यदा स तस्य अग्रे चणकान् अस्थाप-
यत् तमलोभयच्च । तदा स मालां क्षिप्त्वा चणकान्
गृहीत्वा अगच्छत्।

अहो दृश्यतामेष ग्रामः । अस्मिन् वृद्धाबालान्
वृक्षाणां तलेषु क्रीड़यन्ति तानपि च ग्राम्यानिव व्यव-
हारान् शिक्षयन्ति । केचित् पुष्पाण्यादाय मित्राणि
घ्रापयन्ति। अन्ये बालकैर्धेनूर्दोहयन्ति । अहो एते
ग्राम्या मूर्खा-अपि मधुरैरालापैः सर्वान् मोहयन्ति।
एषः, अजा जलं पाययति, स च वृक्षान् सेचयति। एष
बन्धनात् पशुं मोचयति स च धेनुं कुङ्कुमेन रोचयति ।

SENTENCES.

He made me tremble with fear.
He does not keep his son from vice.
He teaches Mathematics to the boys of the
first class.
He studies first, and then he teaches.
I will make him tell a fine story which will
make people laugh.
Do you not remember that you made me do
the thing though I did not like it. ?

He makes the deaf hear and the lame walk.
He makes the dumb speak and the blind see.

—:o:—

QUESTIONS.

(1) What is meant by वृद्धि ? What by गुण?

(2) What change do the penultimate short इ, उ and ऋ undergo before अय of the causal forms ? Explain clearly.

(3) What are the causal forms of भी. य पा (to drink), पा (to protect), दा, श्रु and भृ ? Give their second Person Singular in the imperative mood.

(4) Conjugate नी in the causal form in लङ्

LESSON XI.

Present Participle,

RULES.

—:-0-:—

(XIX) The present participle is formed by adding शतृ to the roots of परस्मैपद and शानच् to the roots of आत्मनेपद conjugations, श्, ऋ and च् are rejected and अत् and आन remain.

(XX) म् is added to आ of शानच् when preceded by अ; as कम्पमान: &c.

(XXI) आ is changed into ई after आस् (to sit) ; as आसीन:

(XXII) शतृ is optionally changed into वसु after विद् the उ of वसु being rejected; as विद्वस्।

(XXIII) The usual substitutes of roots and conjugationoal signs are used before these affixes, as (भू + अ + शतृ) = (भो + अ + अत्) = (भव् + अ + अ त्) = (भव + अत्) = (भवत् *

Bases formed by the addition of शतृ are declined thus:—

Masculine.

गम्

Singular.	Dual.	Plural.
गच्छन्	गच्छन्तौ	गच्छन्त:
गच्छन्तम्,	गच्छन्तौ	गच्छत:
गच्छता	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भि:
गच्छते	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भ्य:

* See Rule X of Part I on the dropping of अ

गच्छत:	गच्छद्भ्याम्	गच्छद्भि:
गच्छत:	गच्छतो:	गच्छताम्
गच्छति	गच्छतो:	गच्छत्सु
हे गच्छन्		

Bases formed by adding शतृ to the roots of the 3rd conjugation differ a little in the first five place of their declension; as भी–बिभ्यत् बिभ्यतौ, बिभ्यत:, बिभ्यतम् बिभ्यतौ।

Feminine.

Singular.	Dual.	Plural.
गच्छन्ती	गच्छन्त्यौ	गच्छन्त्य:
गच्छन्तीम्	गच्छन्त्यौ	गच्छन्ती:
गच्छन्त्या	गच्छन्तीभ्याम्	गच्छन्तीभि:
गच्छन्त्यै	गच्छन्तीभ्याम्	गच्छन्तीभ्य:
गच्छन्त्यै	गच्छन्तीभ्याम्	गच्छन्तीभ्य:
गच्छन्त्या:	गच्छन्त्यो:	गच्छन्तीनाम्
गच्छन्त्याम्	गच्छन्त्यो:	गच्छन्तीषु
हे गच्छन्ति		

(XXIV) न् is prefixed to त of शतृ in feminine after the roots of भू, दिव or चुर class but optionally after those of the तुद and क्री classes, as also after those ending in आ of the अद् class; as, बिभ्यती, तुदती, तुदन्ती; पाती, पान्ती &c.

Neuter.

गच्छत्   गच्छन्ती   गच्छन्ति

Bases ending in शानच् are declined like, कृष्ण, फल and गङ्गा in Masculine, Neuter and Feminine genders respectively,

विद् with शतृ changed into वस् is declined thus:...

विद्वस् = A learned man.

Plural.

Singular.	Dual	Plural
विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः
विद्वांसम्	विद्वांसौ	विदुषः
विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
विदुषे	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
विदुषः	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु
हे विद्वन्		

WORDS.

स्थान *n.* a place.
लोक् *1st c. atm.* to see

* कर्त्तव्य *n.* duty, *adj.* what ought to be done.

*त्वया क्रीडा कर्त्तव्या you should play or you ought to play.

अभ्यास *m*. practice.

कण्डूयमान *adj*. scratching, rubbing against.

कूर्च *n*. beard.

ज्या *f*. string (of a bow)

शिथिल *adj*. slack, loose.

लज्ज् *1st c. Atm* to be ashamed.

योग्य *adj* fit, worehy.

वन्य *adj*. wi.

उल्कामुखी *f*. a fox.

दन्त *m*. a tooth.

दंष्ट्रा *f*. tusk.

EXAMPLES.

वनं गच्छन्ती सीता कौशल्यामवन्दत। = Sita, going to the forest, saluted Kausalya.

कृष्णस्य मुखं पश्यन् को न संसारं विस्मरति। — Who, seeing the face of Krishna does not forget the world ?

हसतः क्रीडतश्च बालान् पश्य। = See the boys (that are) laughing and playing.

पठन्तो लिखन्तश्च विद्वांसो भवन्ति। ... Reading and writing, (men) become learned.

—:oo:—

EXERCISE.

कस्मिंश्चित् स्थाने एको विद्वान् बालकैः सह क्रीडन् आसीत्। अन्ये तमवलोक्य हसन्तः समपृच्छन्

" विद्वान् भवानपि विहरन् क्रीडाभिः समयं यापयति? सोऽपि हसित्वा कथयत् " तत् किं क्रीडा कदापि केनापि न कर्तव्या ? " तेऽवदन् "क्रीडा बालकैः क्रियते न तु विद्वद्भिः। विद्वद्भिस्तु विद्याया अभ्यासेन समयो याप्यते न तु क्रीडाभिः " ततः स स्मयमानोऽवदत् " अथ चापस्य ज्या शिथिला किमिति * क्रियते? सदा चापः सज्ज एव कथं न स्थाप्यते ? " ततस्ते मस्तके कण्डूयमानाः गगनं निरीक्षमाणाः, वारं वारं कूर्चं स्पृशन्तः, इतस्ततः पश्यन्तः, समकथयन् " कथयतु कथयतु भवानेव कथयतु " । ततः सोऽवदत् " सर्वदा सज्जश्चापो निर्बलो भवति, मध्ये मध्ये † मुक्तश्च सदा वाणान् दूरं क्षेप्तुम् योग्यो भवति "। ततस्ते बुद्धा लज्जमानाः परावर्त्तन्त ॥

A FABLE.

A wild boar *was rubbing* his tusks against a tree. A Fox saw him and asked him why he *was sharpening* his teeth when there was no danger by. He replied, " Do you not see it is necessary to be ready against danger ? "

* किमिति why ?

† मध्ये मध्ये now and then.

SENTENCES.

I saw him in the way when he was returning home.

As I was returning home, I saw him in the way.

When he came to see me, I was reading Bhatti-kavya.

The man was talking and his children were playing about.

QUESTION.

(1) Decline the words formed by the addition of शतृ to the roots दा, भु, क्री, and मुह, in masculine as well as feminine.

[2] Repeat and explain the rule for prefixing न् to the त् of शतृ in feminine.

[3] Form five sentences with different examples of शानच्।

(4] Correct the following ;—व्याघ्राद् बिभ्यन्त मृगं रचत। बनमाला दधन्तं कृष्णं पश्यत क्रोडां कुर्वन्तो कुप्यति। कम्पन्तं वृक्षं विलोकय

LESSON XII.
Past and Future Participles.

—:o:—

(The following examples will suffice to give the pupil an idea of these participles.)

Passive past Participle—त*

Active Past Participle—तवत्†

Future Participle—स्यत् and स्यमान ‡

—:oo:—

EXAMPLES.

Roots	त	तवत्	स्यत्	स्यमान
भू	भूत	भूतवत्	भविष्यत्	•
कृ	कृत	कृतवत्	करिष्यत्	करिष्यमाण
ईच्छ्	ईच्छित	ईच्छितवत्	•	ईच्छिष्यमाण
हन्	हत	हतवत्	हनिष्यत्	o
नी	नीत	नीतवत्	नेष्यत्	नेष्यमाण
गम्	गत	गतवत्	गमिष्यत्	o
सेव्	सेवित	सेवितवत्	o	सेविष्यमाण
लभ्	लब्ध	लब्धवत्	•	लप्स्यमान

*Teachers to teach the Particulars of त and तवत्

†स्यत् is added to परस्मैपद and स्यमान to आत्मनेपद roots.

‡स्यमान is added to all the roots in *Passive* voice as इदं मया उच्यते इदं च वक्ष्यमाणमस्ति &c.

EXERCISE.

—:-o-:—

स गृहं गतवान्।

अहं निष्कं लब्धवान्।

इदं वक्ष्यमाण मस्ति।

स गृहं गमिष्यन् इदमुक्तवान्।

व्याघ्रो मृगं गृहीतवान्।

वायुर्वृक्षं कम्पितवान्।

स पत्रं लिखितवान् इति केनोक्तम्।

इदं पुस्तकं मया प्रणीतं प्रकाशितं च।

गमिष्यन्तं पतिं सा दुःखेन दृष्टवती।

पठिष्यन्तश्छात्रा गुरुं सेवितवन्तः।

आवां लिखितवन्तौ किन्तु भवन्त एव न पठितवन्तः।

त्वया लिखितं पत्रं पठिष्यन्नेवाहं सुप्तवान्।

रावणो रामेण मेघनादश्च लक्ष्मणेन हतः।

यज्ञदत्तेन कथितं यद् देवदत्तो भुक्तवान् सुप्तवांश्च।

रात्रौ मया चिरं प्रबुद्धमतो दिने सुप्तम्।

तव हसितं मह्यं न रोचते।

मक्त्या सेवित ईश्वरः प्रसन्नो भवति।

किं चोरितं तेन यत् तं युवां हतवन्तौ।

भवद्भिस्तत्र किं भुक्तं किं पीतं किं च लब्धम्।

अहं काशीं गतवान् गङ्गायां स्नातवान् पण्डितांश्च दृष्टवान्।

ते कौमुदीं पठितवन्तः; मनोरमां पठन्तः, भाष्यं च पठिष्यन्तः सन्ति।
अयं व्याघ्रो मृगान् भक्षितवान्, भक्षयन्, भक्षयिष्यंश्चास्ति

He has seen me.

This is written by me,

This is read and that is to be read by me.

Hunuman told Bharat that Rama was caming to Ayodhya.

What have I not seen and and what have I not heard in this age?

QUESTIONS.

(1) Give the तवत् forms of अस्, दा, स्था, हन् स्पृश्.

(2) Correct the following:—

मया क्रितम्। तेन स्यातम्। ते धनं लभितवन्तः। अस्माभिर्न किमपि नयितम्। ते वनं गच्छिष्यन्तः सन्ति॥

—100:—

LESSON XIII.

COPULATIVE COMPOUNDS IN A COLLECTIVE SENSE.

* Age वयस्.

समाहारद्वन्द्व

(XXV) A Collective Copulative Compound is formed—

(i) with words of different genders that are names of countries, cities or rivers: as, कुरवश्च कुरुक्षेत्रं च कुरुकुरुक्षेत्रम्, गङ्गा च शोणश्च गङ्गाशोणम् &c.

(ii) with words signifying animals having natural enimity to each other; as अहिश्च नकुलश्च, अहिनकुलम् &c.

(iii) with words denoting:—

(*a*) limbs of the body.

(*b*) the kinds of force in an army, or

(*c*) the parts of a musical instruement; as पाणी च पादौ च, पाणिपादम्; हस्ती च अश्वश्च, हस्त्यश्वम्; प्रवालश्च प्रसेवकश्च, प्रवालप्रसेवकम् &c. and

(iv) with the names of little insects: as, यूका च लिक्षा च, यूकालिक्षम् &c.

[*a*] This compound is formed

optionally with the names of beasts, birds trees &c: as, शुकश्च वकश्च = शुकवकौ or शुकवकम्, प्लक्षाश्चन्यग्रोधाश्च = प्लक्षन्यग्रोधाः or प्लक्षन्यग्रोधम्, गावश्च महिषाश्च = गोमहिषाः or गोमहिषम् &c.

(*b*) These collective compounds are used in neuter singular only.

WORDS.

हंस *m.* the gander.
कोकिल *m* the cuckoo.
पादात *m.* a foot-soldier.
प्लक्ष *m.* a foot-soldier.
न्यग्रोध *m.* the Banyan tree.
हस्तिन् *m.* the elephant.
शष्पाणि भक्षयत् = grazing.
महिष *m.* a buffallo.
*गो *m.* a bull.

Words ending in इन् are declined thus:—

Masculine.

हस्तिन् = an elephant.

Singular.	Dual.	Plural.
हस्ती	हस्तिनौ	हस्तिनः

* Declined specially. (see grammar).

हस्तिनम्	हस्तिनौ	हस्तिन:
हस्तिना	हस्तिभ्याम्	हस्तिभि:
हस्तिने	हस्तिभ्याम्	हस्तिभ्य:
हस्तिन:	हस्तिभ्याम्	हस्तिभ्य:
हस्तिन:	हस्तिनो:	हस्तिनाम्
हस्तिनि	हस्तिनो:	हस्तिषु
हे हस्तिन्	हे हस्तिनौ	हे हस्तिन:

Feminine हस्तिनी

tobe declined like नदी

EXAMPLES.

हंसकोकिलं वने विहरति	The ganders and the cuckoos walk about in the wood.
कस्यै तद् हस्त्यश्वरथपादा-तम् ।	Whose is this army consisting of elephants horses, chariots and foot
प्लक्षन्यग्रोधे शुका: क्रीडन्ति	The parrots sport on the fig and the Ban-yan trees.
सूर्यचन्द्रमसौ प्रकाश-मानौ स्त: ।	The sun and the moo[n] are giving light (or are visble).

व्याघ्रं दृष्ट्वा गोमहिषं पलायते ।	The cows and the buffaloes scamper at sight of the tiger.

—:o:—@—:o:—

EXERCISE.

There is a snake and an ichneumon in this garden. See the lion and the elephant. The parrots and the black birds sing in the Mango and the Nimba trees. Wash your hands and feet. See the cow and the bufalo grazing near the tank. The Ganges and the Brahmaputra fall into the Ocean.

———o———

LESSON XIV.
Determinative Compounds.

(तत्पुरुष)

—:-o-:—

RULE.

(XXVI.) When the first word has any class-termination except those of the first class and the second word has a first class ter

mination, the compound formed by the combination of these two words is called a * Determinative compound, as सीतायाः पतिः सीतापतिः । मम वचनम्, मद्वचनम् । तस्य पुस्तकम्, तत्पुस्तकम् । चन्द्रस्य प्रभा, चन्द्रप्रभा &c.

(XXVII) Determinative compounds are also formed in various, ways as नृपस्य सभा, नृपसभम्—पिप्पल्या अर्द्धम्, अर्द्धपिप्पली,—पूर्वं कायस्य, पूर्वकायः—दन्तानां राजा, राजदन्तम्—न सुखम् असुखम्—

In some cases. the terminations of the first word are not rejected : as आत्मनेपदम्, परस्मैपदम्, युधिष्ठिरः, कर्णेजपः, स्तम्बेरमः, देवानांप्रियः, पश्यतोहरः, दास्याःपुत्रः, त्वचिसारः, वाचोयुक्तिः, दिवोदासः, पितुःष्वसा, मातुःष्वसा &c.

WORDS.

भ्रम *1st* c. *and* *4th* c. P. to wonder, to roam.

भ्रं + कृ to buzz.

शाखा *f.* branch.

दल *n.* a leaf.

वि + नि + विद् + अय (of caustive) to request.

---

*These compounds are calle d after the termination of the first word ; as द्वितीया तत्पुरुष &c.

वालिन् *m.* The monkey king of Kiskindha.
गर्जन *n.* roaring or a thunder.
उपत्यका *f.* valley.
मधुकर *m.* a black bee.
सार्थ *m.* a crowd, a swarm.
चमत्कार *m.* brightness.
करुणा *f.* mercy.
वरुणालय *m.* the ocean.
तल *n.* bottom.
तुन्दिल *ad f.* big-bellied.
विन्दु *m.* a drop.
मरन्द *m.* the honey of flowers.

EXAMPLES.

वृक्षशाखायाम् पतगकलकलो भवति । — There is a noise of the birds among the branches of the trees.

कमलदलेषु मधुकरसार्थो झङ्करोति । — A swarm of bees is buzzing among the lotus-leaves.

कुत एष चन्द्रचन्द्रिकाचमत्कारः? — Whence (is) this brightnese of the moon's light?

त्वन्मुखनिःसृतवचनानि शृणोमि । — I hear the words that come out of your mouth.

किमधिकं विनिवेदयामि श्रीमच्चरणेषु* । — What more shall I lay before you ?

* चरण or पाद is added to nouns and pronouns for the sake of respect, as इत्याहुर्मम मातामहचरणास्तातपादाश्च ।

श्रीमत्सु करुणावरुणालयेषु प्रणम्य निवेदयति।	He lays (this) before makes known to) your fortunate self, the ocean of mercy, after saluting you.

.........o.........

EXERCISE.

रामबाणहतो बाली नष्टः। पर्वतशिखरेषु समुद्रतलेषु च ईश्वरोऽस्ति। तव मुखप्रभा चन्द्रचन्द्रिकां * विजयते। मेघगर्जनं द्यावाभूमी व्याप्नोति। कृष्णो वनकुसुममालां बिभर्ति। कमलमरन्दविन्दुतुन्दिला भ्रमरा भ्रमन्ति। कोकिलकूजितं † भ्रमरझङ्कारश्च कस्य मनो न हरति। मद्रचितं पुस्तकं क्वास्ति।

‡ See, the son of Dasaratha comes. The water of the Ganges is white but the water of the Yamuna is black. This is written by me. There are parrots, black birds, and peacocks in the garden.

* (परा or वि) + जि becomes आत्मनेपद (see appendix.)

† त is also added to form a verbal noun. Words formed by the addition of this त are always used in Neuter.

‡ Translate using compound words.

I saw a lion and an elephant in the valley of this mountain.

---:o:---

QUESTIONS.

[1] What are द्वन्द्व, समाहारद्वन्द्व, एकशेष and तत्पुरुष ?

[2] Expound बालशोभा, गृहशोभा, पाणिपादम्, अहिनकुलम्, and श्रोत्रनयनम्।

[3] Compound the following:—सूर्य्यश्च चन्द्रमाश्च, मित्रश्च, वरुणश्च, यूका च लिक्षा च, मम पुस्तकम्, तव गृहम्, गङ्गाया जलम्, नरस्य देहः, तव शिरः, तस्य भार्य्या, मम भ्राता, गुरूणां प्रसादः, तस्य ज्ञानम्।

---:o:---

LESSON. XV.

Appositional compounds.

(कर्म्मधारय)

---:oo:---

RULES.

(XXVIII) A combination of adjectives and nouns is called an Appositional compound: as नीलं कमलम्, नीलकमलम्।

(XXIX) The adjective is placed first and if feminine takes the masculine forms as उत्तमा लता, उत्तमलता &c.

(XXX) Appositional compounds are also formed in various senses; as विद्या एव धनं, विद्याधनम्;—नीलश्च लोहितश्च, नीललोहितः;—पूर्वं स्नातः पश्चात् अनुलिप्तः, स्नातानुलिप्तः;—अर्णव इव गम्भीरः, अर्णवगम्भीरः;—मेघ इव श्यामः, मेघश्यामः; पुरुषः सिंह* इव, पुरुषसिंहः &c.

—:oo:—

NUMERAL COMPOUNDS.

(द्विगु)

RULES.

(XXXI) A kind of (कर्मधारय) in which the first member of the combination is a numeral is called a Numeral Compound.

(XXXII) A numeral compound takes the termination of Neuter Singular, but sometimes its final vowel is changed into ई and then it takes the terminations of feminine singular; as पञ्चपात्रम्, त्रिभुवनम्.

*"स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभकुञ्जराः। सिंहशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थगोचराः" इत्यमरः

चतुर्युगम्, त्रिपथम्, चतुष्पथम्. पञ्चक्रोशी, सप्तशती, त्रिलोकी, दशमूली, सप्तपदी, पञ्चखट्वी, पञ्चखट्वम् &c.

········o·········

WORDS.

* महत् = Great, grand.

DECLENSION.

Masculine.

Singular.	Dual.	Plural.
महान्	महान्तौ	महान्तः
महान्तम्	महान्तौ	महतः
महता	महद्भ्याम्	महद्भिः
महते	महद्भ्याम्	महद्भ्यः
महतः	महद्भ्याम्	महद्भ्यः
महतः	महतोः	महताम्
महति	महतोः	महत्सु
हे महन्	हे महान्तौ	हे महान्तः

*In feminine महती [illegible]

दीन *adj*. poor, helpless.
देव *m*. a deity.
दायक *adj*. a giver,
भिक्षा *f*. food given to a beggar.
कुशल *n*. well-being; *adj*. clever.
विषय *m*. subject of a discourse, matter.
चञ्चरीक *m*. a bee.
मान्य *adj*, respectable.
नील *adj*. blue.

—:-o-:—

EXAMPLES.

प्रामाणिकनरः सर्वप्रियो भवति।	A reliable man is loved by all.
महामान्यजना दीनदयालवो भवन्ति।	The most respectable persons are kind to the poor.
रामचरणं नीलकमलैः पूजयामि।	I worship Rama's feet with blue lotuses.
त्रिलोक्यां महादेवः केन न सेव्यते।	Who in the three worlds (i. e. whole world) does not worship Mahadeva ?
परीक्षोत्तीर्णाश्छात्राः पारितोषिकाणि प्रा[illegible]	Pupils who passed at the examination will receive prizes.

प्रजाप्रियो नृपः कविभि-र्वर्ण्यते।	Poets praise the king who is loved by his people.
रामपत्न्याः कीर्त्या त्रिभु-वनम् व्याप्तम्।	The whole world is filled with the fame of Rama's wife.

EXERCISE.

श्रीमत्सु महाशयेषु, करुणावरुणालयेषु सर्व-प्रामाणिकपूजितेषु विद्वत्समितिगणनीयेषु, अस्मच्छिक्षा-भिक्षादायकेषु श्रीगुरुचरणेषु प्रणम्य निवेदयति,

यत्, महाशयानां करुणया अस्माकं सर्वं कुशलमस्ति; अहं सम्प्रति न्यायस्य ग्रन्थान् अवलोकयामि क्वचित्, क्वचित् सन्देहो भवति तद्विषये भवन्तं प्रक्ष्यामि। ग्रीष्मकालमतिवाह्य शीघ्रमेव तत्रागत्य श्रीमतः चरण-कमलं मस्तकेन स्प्रक्ष्यामि। इति किमधिकम् लिखामि।

श्रीमच्चरणकमलचञ्चरीकः

श्रीदेवेन्द्रशर्मा

Friends, do you see these green leaves red flowers; yellow fruits and white lotuses? Drops of rain fall from the black cloud.

The beauty of the garden passes description.

We like the company of good men.

Poor men feel pain and rich men help them.

—:o:—0—:o:—

QUESTIONS.

(1) Give instance of irregular कर्मधारय.

(2) Give some examples of कर्मधारय containing three or four words in each combination.

(3) When is a द्विगुसमास declined in feminine ?

(4) Correct the following:—

वस्त्ररक्तमानय । मधुरफलसुन्दरं गृहाण । तस्य कीर्त्या त्रिलोकी व्याप्तः । गजो महतीघण्टां कलयति । श्यामसैव: पुरुषसुन्दर: समायाति ।

—:o:—@—:o:—

LESSON XVI.

Relative compounds. (बहुव्रीहि)

——:oo:——

RULES.

(XXXIII) A combination of words which

denotes an object different from what the words signify, and which thus becomes an adjective to some noun or pronoun, is called a relative compound (बहुव्रीहि): as पीतम् अम्बरं यस्य स पीताम्बरः। दीर्घौ बाहू यस्य स दीर्घबाहुः। पुत्रेण सहितः, सपुत्रः।

(XXXIV) क is added to relative compounds which end in ऋ, ई or ऊ, (of feminine) or in उरस्, पुमस्, उपानह् &c; as, नदीमातृकः, जीवत्पितृकः, पठितकौमुदीकः, सुभगवधूकः, व्यूढोरस्कः, वीरपुंस्कः, मोचानत्कः &c.

(XXXV) Relative compounds ending in इन् take a final क in feminine; as, बहवो धनिनो यस्यां स, बहुधनिका &c.

(XXXVI) क is added on to all the other relative compounds but optionally:—बहुयशाः or बहुयशस्कः; अधिकवयाः or अधिकवयस्कः; नष्टधनः or नष्टधनकः &c.

INDECLINABLE COMPOUNDS (अव्ययीभाव)

—:-0-:—

RULES.

(XXXVII) When the first word of a combination is an indeclinable, the compound

formed is called an Indeclinable compound [अव्ययीभाव]

(XXXVIII) Indeclinable compounds take the singular terminations only of the second class and thus remain indeclinable, as कूलस्य समीपे, उपकूलम्। दिने दिने, प्रतिदिनम्। रुचिमनतिक्रम्य; यथारुचि। वर्षे वर्षे प्रतिवर्षम्। समुद्रपर्यन्तम्, आसमुद्रम्।

(xxxix) Some Indeclinables take the terminations of the 3rd 5th and 7th classes also as उपकूलेन, आसमुद्रात् प्रत्येकस्मिन् &c.

WORDS.

*नदीमातृक *m.* watered by a river.

व्रीहि *m.* rice of various kinds.

तरु *m.* a tree.

तरुण *adj.* young, fresh.

नेत्र *n.* an eye.

दीर्घ *adj.* tall, long.

बाहु *m.* the arm.

गौर *adj.* white, clean.

वर्ण *m.* colour.

---

* "देशो नद्यम्बुवृष्ट्यम्बुसम्पन्नव्रीहिपालितः।
स्यान्नदीमातृको देवमातृकश्च यथाक्रमम्" ॥ इत्यमरः

वर *adj.* best, *noun* blessing. bridegroom

लीला *f.* pastime, amorous sport,

चित्त *n.* the heart.

पर्यटत् *adj.* roming.

वप् *1st. c. a. p.* to sow, to weave.

स्थिति *f.* state or condition.

वृत्तान्त *m*, news.

सूचन *n.* information.

EXAMPLES

नदीमातृके देशे ग्रामजनैः उपकूलं व्रीहय उप्यन्ते । — In a coutry watered by a river, the country people sow various kinds of rice on the banks.

पाचकाः प्रतिदिनं प्रतिगृहं भ्रमन्ति । — The cooks wander daily from house to house.

कुसुमोद्यानेषु तरुतलेषु तरुणजना यथारुचि विहरन्ति । — Young people take a pleasure walk at will under the tree in a flower garden.

के एते विशालनेत्रा दीर्घबाहवो गौरवर्णाश्च नराः? — Who are these men, with large eyes, long arms and fair colour?

EXERCISE.

प्रियवर,

चिरात् तव पत्रं न प्राप्तम् । तत्किं मां विस्मृतवा-

नसि ? स्मरन् वा स्नेहं त्यक्तवानसि ? किं कारणमिति बोद्धुं न शक्नोमि। अहं तु प्रतिक्षणं त्वामेव स्मरन् स्वप्नेष्वपि च त्वामेव पश्यन् त्वदालापान् शृण्वन्निव त्वल्लीला विलोकयन्निव, त्वदपहृतचित्तः कथं कथमपि यापयामि दिवसान्। अहं गमिष्यतः उपपर्वतं मया सह पर्यटता, कुसुमगुच्छशोभितदक्षिणकरकमलेन, मत्स्कन्धारोपितवामहस्तेन त्वया यत् प्रतिज्ञातं तत् किं न स्मरसि ? क्व सा प्रतिदिनं पत्रं प्रेषयिष्यामि इति प्रतिज्ञा, क्व चैषा मासमासं तूष्णीं स्थितिः ? किमपि भवतु इतोऽप्युज्जीवय मां स्ववृत्तान्तसूचनेन। इति किमधिकं कथयेत्।

त्वदीयः
स एव
श्रीमनोरञ्जन-शर्म्मा

——:oo:——

QUESTIONS.

(1) Name all the *samasas* and give five examples of each of them.

(2) Expound the following:—पीताम्बरः, नीलकमलनयनः, पुष्पदामनासिकम्, सोपवनम्, भवदनुपपानम्, श्रीचरणदर्शनविवृद्धलालसः।

(3) Explain and name the *samasas* in:—
अपुत्रः, घृतलवणतैलतन्दुलवस्त्रेन्धनचिन्ता, अहिनकुलयुद्धम्, रामवाणहतः; नयनवारिविन्दुनिचयार्द्रवस्त्रः महादेवः, and महाकाली।
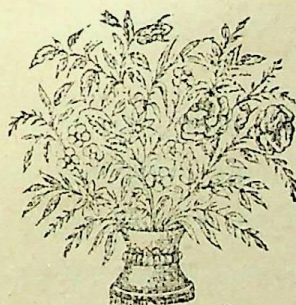
APPENDIx No. I

अथ सिद्धान्तकौमुदीस्था अनिट्कारिकाः।

ऊदृदन्तैर्यौति-रु-क्ष्णु,-शी-स्नु-नु-क्षु-श्वि-डीङ्-श्रिभिः।
वृङ्-वृञ्भ्यां च विनैकाचो,ऽजन्तेषु निहताः स्मृताः॥१॥
शक्लृ-पच्-मुच्-रिच्-वच्-विच्-सिच्,-प्रच्छि-त्यज-निजिर भजः।
भञ्ज्-भुज्-भ्रस्ज्-मस्जि-यज्-युज्-रुज्,-रञ्ज्-विजिर-स्वञ्जि-सञ्ज्-सृज;॥२॥
अद्-क्षुद्-खिद्-छिद्-तुदि-नुदः,-पद्य-भिद्-विद्यति-र्विनद्।
शद्-सदी स्विद्यतिः स्कन्दि,-हदी क्रुध-क्षुधि बुध्यती॥३॥
बन्धिर्युधिरुधी राधि,-व्यध्-शुधः साधि-सिध्यती।
मन्य-हन्नाप्-क्षिप-छुपि-तप्-तिप,-स्तृप्यति-दृप्यती॥४॥
लिप्-लुप्-वप्-शप्-स्वप्-सृपि-यभ्-रभ्-लभ्-गम्-नम्-यमो-रमिः।
क्रुशि-र्दंशि दिशी दृश्-मृश्, रिश्-रुश्-लिश्-विश्-स्पृशः कृषिः॥५॥
त्विष्-तुष्-द्विष्-दुष्-पुष्य-पिष्-विष्, शिष्-शुष्-श्लिष्यतयो घसिः।
वसतिर्दह-दिह-दुहो, नह्-मिह्-रुह्-लिह्-वहिस्तथा॥६॥
अनुदात्ता हलन्तेषु, धातवो द्व्यधिकं शतम्।

तुदादौ मतभेदेन, स्थितौ यौ च चुरादिषु ॥ ७ ॥
तप्-दृपी तौ वारयितुं श्यना निर्देश आदृतः ।
स्विद्य-पद्यौ सिध्य-बुध्यौ, मन्य-पुष्य-श्लिषः श्यना ॥८॥
वसिः शपा लुका यौतिर्निर्दिष्टोऽन्यनिवृत्तये ।
निजिर्-विजिर् श्लक्ष्, इति, सानु बन्धा अमी तथा ॥९॥
विन्दतिश्चान्द्रदौर्गादे, रिष्टो भाष्येऽपि दृश्यते ।
व्याघ्रभूत्यादस्त्वेनं, नेह पेठुरिति स्थितम् ॥१०॥
रञ्जि-ससजी अदि-पदी, तुद् चुध्-शुषि-पुषौ शिषिः ।
भाष्यानुक्ता नवेहोक्ता व्याघ्रभूत्यादिसम्मतेः ॥११॥

APPENDIX. II.

Important Rules to be learnt by heart.

आत्मनेपदप्रकरणम्

नेर्विशः—निविशते ।

* परिव्यवेभ्यः क्रियः— परिक्रीणीते, विक्रीणीते, अवक्रीणीते ।

विपराभ्यां जेः—विजयते, पराजयते ।

आङो दोऽनास्यविहरणे—आदत्ते विद्याम् न तु स्वसुखम् ।

समवप्रविभ्यः स्थः—संतिष्ठते, अवतिष्ठते, प्रतिष्ठते, वितिष्ठते ।

---

* उभयपदिन एकपदाभिधानमन्यपदनिषेधार्थम् ।

क्रीडोऽनुसम्परिभ्यश्च—अनुक्रीडते, संक्रीडते परिक्रीडते, आक्रीडते ।

उदोऽनूर्ध्वकर्मणि—मुक्तावुत्तिष्ठते न तु पीठात् ।

उपान्मन्त्रकरणे—सूर्यमुपतिष्ठते ।

अकर्मकाच्च—पठनकाले उपतिष्ठते ।

समोगम्यृच्छिभ्याम्—संगच्छते, समृच्छते, ।

[अकर्मकादेव]

अपह्नवे ज्ञः—शतमपजानीते ।

ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः—जिज्ञासते, शुश्रूषते, सुस्मूर्षते, दिदृक्षते ।

नानोर्ज्ञः—पुत्रमनुजिज्ञासति ।

प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः—प्रतिशुश्रूषति, आशुश्रूषति ।

[इमे सूत्रे " ज्ञाश्रुस्मृदृशां सन इत्यस्य बाधके]

परस्मैपदप्रकरणम् ।

—:-o-:—

अनुपराभ्यां कृञः—अनुकरोति, पराकरोति ।

आङ्परिभ्यो रमः—विरमति, आरमति, परिरमति ।

बुधयुधनशजनेङ्प्रद्रुस्रुभ्यो णेः—बोधयति, योधयति, नाशयति, जनयति, अध्यापयति ।

निगरणचलनार्थेभ्यश्च—निगारयति, आशयति, चलयति, कम्पयति [अदेः प्रतिषेधः]

APPENDIX. III

"भ्वाद्यदादी जुहोत्यादि-र्दिवादिः स्वादिरेव च।
तुदादिश्च रुधादिश्च तन्क्र्यादौ च चुरादयः"

Root.	Conjugation.	Atmanepada or Parasmaipada	Present Tens लट्	First Preterite लङ्
अट्	1	P.	अटति	आटत्
अद्	2	P.	अत्ति	आदत्
अय्	1	A.	अयते	आयत
अर्च	1.10	P.	अर्चति	आर्चत्
अर्ज्	1.	P.	अर्जति	आर्जत्
अर्थ	10	A.	अर्थयते	आर्थयत
अर्ह	1	P.	अर्हति	आर्हत्
अश्	9	,,	अश्नाति	आश्नात्
अस्	4	,,	अस्यति	आस्यत्
अस्	2	,,	अस्ति	आसीत्
आस्	2	A.	आस्ते	आस्त
इ	1	P.	अयति	आयत्
इ	2	P.	एति	ऐत्
इ	2	A.	अधीते	अध्यैत
इष्	6	P.	इच्छति	ऐच्छत्
ईक्ष्	1	A.	ईक्षते	ऐक्षत
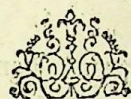
Indifinite Future ऌट्	Imperative mood लोट्	Present Participle शतृorशानच्	Fast Participle क्त
अटिष्यति	अटतु	अटत्	अटित
[illegible]त्स्यति	अत्तु	अदत्	जग्ध
अयिष्यते	अयताम्	अयमानं	अयित
अर्चिष्यति	अर्चतु	अर्चत्	अर्चित
अर्जिष्यति	अर्जतु	अर्जत्	अर्जित
अर्थयिष्यते	अर्थयताम्	अर्थयमान	अर्थित
अर्हिष्यति	अर्हतु	अर्हत्	अर्हित
अशिष्यति	अश्नातु	अश्नत्	अशित
असिष्यति	अस्यतु	अस्यत्	अस्त
भविष्यति	अस्तु	सत्	भूत
आसिष्यते	आस्ताम्	आसीनं	आसित
एष्यति	अयतु	अयत्	इत
[illegible]ष्यति	एतु	यत्	इत
अध्येष्यते	अधीताम्	अधीयान	अधीत
एषिष्यति	इच्छतु	इच्छत्	इष्ट
ईक्षिष्यते	ईक्षताम्	ईक्षमाणं	ईक्षित

Root.	Conjugation.	Atmanepad or Parasmaipada.	Present Tense लट्	First Preterite. लङ्
ईह्	1	A.	ईहते	ऐहत
कत्थ्	1	A.	कत्थते	अकत्थत
कथ्	10	P.	कथयति	अकथयत्
कम्	1	A.	कामयते	अकामयत
कम्प्	1	A.	कम्पते	अकम्पत
कल्	10	P.	कलयति	अकलयत्
काङ्क्ष्	1	P.	काङ्क्षति	अकाङ्क्षत्
काश्	1	A.	काशते	अकाशत
*कृ	5	A.P.	करोति कुरुते	अकरोत् ... ...
कल्प्	1	A,	कल्पते	अकल्पत
कृष्	1	P.	कर्षति	अकर्षत्
क्रन्द्	1	P.	क्रन्दति	अक्रन्दत्
क्री	9	A.P.	क्रीणाति क्रीणीते	अक्रीणात् ....
क्रीड्	1	P.	क्रीडति	अक्रीडत्
क्रुध्	4	,,	क्रुध्यति	अक्रुध्यत्
क्लिश्	4	,,	क्लिश्यति	अक्लिश्यत्
क्षम्	1	A.	क्षमते	अक्षमत

* उभयपदिन आत्मनेपदरूपाणि स्वयं बोद्धव्यानि।

Indifinite Future लृट्	Imperative mood लोट्	Present Participle. शतृ or शानच्	Past Participle. क्त
ईहिष्यते	ईहताम्	ईहमान	ईहित
कत्थिष्यते	कत्थताम्	कत्थमान	कत्थित
कथयिष्यति	कथयतु	कथयत्	कथित
कामयिष्यते	कामयताम्	कामयमान	कान्त
कम्पिष्यते	कम्पताम्	कम्पमान	कम्पित
कलयिष्यति	कलयतु	कलयत्	कलित
काङ्क्षिष्यति	काङ्क्षतु	काङ्क्षत्	काङ्क्षित
काशिष्यते	काशताम्	काशमान	काशित
करिष्यति	करोतु	कुर्वत्	कृत
कल्पिष्यते	कल्पताम्	कल्पमान	कल्पित
क्रक्ष्यति	कर्षतु	कर्षत्	कृष्ट
क्रन्दिष्यति	क्रन्दतु	क्रन्दत्	क्रन्दित
क्रेष्यति	क्रीणातु	क्रीणत्	क्रीत
क्रीडिष्यति	क्रीडतु	क्रीडत्	क्रीडित
क्रोत्स्यति	क्रुध्यतु	क्रुध्यत्	क्रुद्ध
{ क्लेशिष्यति { क्लेक्ष्यति	क्लिश्यतु	क्लिश्यत्	क्लिष्ट
क्रमिष्यते	क्रमताम्	क्रममाण	क्रान्त

Root	Conjugation.	Atmanepada or parasmaipada.	Present Tense लट्	First Preterite. लङ्
क्षिप्	6	P.	क्षिपति	अक्षिपत्
क्षुभ्	1.4.9	P(4)	क्षुभ्यति	अक्षुभ्यत्
गण्	10	P.A.	गणयति गणयते	अगणयत् ....
गद्	1	P.	गदति	अगदत्
गम्	1	,,	गच्छति	अगच्छत्
गर्ज्	1	,,	गर्जति	अगर्जत्
गाह्	1	A.	गाहते	अगाहत
ग्रह्	9	A.P.	गृह्णाति गृह्णीते	अगृह्णात् ....
घ्रा	1	P.	जिघ्रति	अजिघ्रत्
चर	1	,,	चरति	अचरत्
चल	1	,,	चलति	अचलत्
चि	5	P.A.	चिनोति चिनुते	अचिनोत् ....
चिन्त्	10	A.P.	चिन्तयति चिन्तयते	अचिन्तयत् ....
छिद्	7	A.P.	छिनत्ति छिन्ते	अच्छिनत् ....
जन्	4	A.	जायते	अजायत
जागृ	2	P.	जागर्ति	अजागः
जि	1	P.	जयति	अजयत्

Indifinite Future लृट्	Imperative mood लोट्	Present Participle शतृ or शानच्	Past Participle क्त
क्षेप्स्यति	क्षिपतु	क्षिपत्	क्षिप्त
क्षोभिष्यति	क्षुभ्यतु	क्षुभ्यत्	क्षुब्ध
गणयिष्यति	गणयतु	गणयत्	गणित
गदिष्यति	गदतु	गदत्	गदित
गमिष्यति	गच्छतु	गच्छत्	गत
गर्जिष्यति	गर्जतु	गर्जत्	गर्जित
गाहिष्यते	गाहताम्	गाहमान	गाढ
ग्रहीष्यति	गृह्णातु	गृह्णत्	गृहीत
घ्रास्यति	जिघ्रतु	जिघ्रत्	घ्रात
चरिष्यति	चरतु	चरत्	चरित
चलिष्यति	चलतु	चलत्	चलित
चेष्यति	चिनोतु	चिन्वत्	चित
चिन्तयिष्यति	चिन्तयतु	चिन्तयत्	चिन्तित
छेत्स्यति	छिनत्तु	छिन्दत्	छिन्न
जनिष्यते	जायताम्	जायमान	जात
जागरिष्यति	जागर्तु	जाग्रत	जागरित
जेष्यति	जयतु	जयत्	जित

Root.	Conjugation	Atmanepad or Parasmaipada	Present Tense लट्	First Preterite लङ्
ज्ञा	9	A. P.	जानाति जानीते	अजानात् ....
तप्	1	P.	तपति	अतपत्
तुष्	4	,,	तुष्यति	अतुष्यत्
दंश्	1	,,	दशति	अदशत्
दह्	1	,,	दहति	अदहत्
दा	1	,,	यच्छति	अयच्छत्
दिश्	6	,,	दिशति	अदिशत्
दुह्	2	,,	दोग्धि	अदुहत्
दृश्	1	,,	पश्यति	अपश्यत्
धा	3	A. P.	दधाति धत्ते	अदधात् ....
धाव्	1	A. P.	धावति धावते	अधावत् अधावत
धु	1.5,9	A. P.	धुनोति धुनुते	अधुनोत् ....
नम्	1	P.	नमति	अनमत्
नश्	4	P.	नश्यति	अनश्यत्
नी	1	A. P.	नयति नयते	अनयत् अनयत
पठ्	1	P.	पठति	अपठत्

Indifinite Future लृट्	Imperative mood लोट्	*Present Participle* शतृ or शानच्	Past Participle क्त
ज्ञास्यति	जानातु	जानत्	ज्ञात
तप्स्यति	तपतु	तपत्	तप्त
तोक्ष्यति	तुष्यतु	तुष्यत्	तुष्ट
दङ्क्ष्यति	दशतु	दशत्	दष्ट
धक्ष्यति	दहतु	दहत्	दग्ध
दास्यति	यच्छतु	यच्छत्	दत्त
देक्ष्यति	दिशतु	दिशत्	दिष्ट
धोक्ष्यति	दोग्धु	दुहत्	दुग्ध
द्रक्ष्यति	पश्यतु	पश्यत्	दृष्ट
धास्यति	दधातु	दधत्	हित
धाविष्यति	धावतु	धावत्	धावित
धोष्यति	धुनोतु	धुन्वत्	धुत
नंस्यति	नमतु	नमत्	नत
नङ्क्ष्यति	नश्यतु	नश्यत्	नष्ट
नेष्यति	नयतु	नयत्	नीत
पठिष्यति	पठतु	पठत्	पठित

Root	Conjugation	Atmanepada or Parasmaipada.	PersentTense लट्	First Preterite. लङ्
पत्	1	P.	पतति	अपतत्
पद्	4	A.	पद्यते	अपद्यत
पा	1	P,	पिबति	अपिबत्
पा	2	,,	पाति	अपात्
ब्रू	2	A. ,,	ब्रवीति ब्रूते	अब्रवीत् ....
भा	2	P.	भाति	अभात्
भिद्	7	,,	भिनत्ति भिन्ते	अभिनत् ....
भी	3	,,	बिभेति	अबिभः
भुज्	7	A.	भुङ्क्ते	अभुङ्क्त
भुज्	7	P.	भुनक्ति	अभुनक्
भू	1	,,	भवति	अभवत्
भ्रम्	1	,,	भ्रमति	अभ्रमत्
भ्रम्	4	,,	भ्राम्यति	अभ्राम्यत्
मन्	4	A.	मन्यते	अमन्यत
मिल	6	P.	मिलति	अमिलत
मील्	1	,,	मीलति	अमीलत्
मुच्	6	,,	मुञ्चति	अमुञ्चत्

Indifinitive Future लृट्	Imperative mood लोट्	Present Participal. शतृ or शानच्	Past Participle क्त
पतिष्यति	पततु	पतत्	पतित
पत्स्यते	पद्यताम्	पद्यमान	पन्न
पास्यति	पिबतु	पिबत्	पीत
पास्यति	पातु	पात्	पात
वक्ष्यति	ब्रवीतु	ब्रुवत्	उक्त
....	....	....	....
भास्यति	भातु	भात्	भात
भेत्स्यति	भिनत्तु	भिन्दत्	भिन्न
....	....	....	....
भेष्यति	बिभ्यतु	बिभ्यत्	भीत
भोक्ष्यते	भुङ्क्ताम्	भुञ्जान	भुक्त
भोक्ष्यति	भुनक्तु	भुञ्जत्	”
भविष्यति	भवतु	भवत्	भूत
भ्रमिष्यति	भ्रमतु	भ्रमत्	भ्रान्त
” ”	भ्राम्यतु	भ्राम्यत्	”
मंस्यते	मन्यताम्	मन्यमान	मत
मिलिष्यति	मिलतु	मिलत्	मिलित
मीलिष्यति	मीलतु	मीलत्	मीलित
मोक्ष्यति	मुञ्चतु	मुञ्चत्	मुक्त

Root.	Conjugation.	Atmanepada or Parasmaipada	Present Tence लट्	Present Pretrite लङ्
मुद्	1	A.	मोदते	अमोदत
मुह्	4	P.	मुह्यति	अमुह्यत्
मृ	6	A.	म्रियते	अम्रियत
यत्	1	A.	यतते	अयतत
या	2	P.	याति	अयात्
याच्	1	A.	याचते	अयाचत
युध्	4	A.	युध्यते	अयुध्यत
रच्	10	P.	रचयति	अरचयत्
रभ्	1	A.	रभते	अरभत
रुद्	2	A.	रोदिति	अरोदत्
रुध्	7	P.	रुणद्धि	अरुणत्
लभ्	1	A.	लभते	अलभत
वन्द्	1	A.	वन्दते	अवन्दत
वर्ण्	10	A.	वर्णयति	अवर्णयत्
वस	1	P.	वसति	अवसत्
*विद	2	P.	वेत्ति	अवेत्

* विद् 4c. to exist विद्यते, 6c. to acquire विन्दति

Infinitive Futur लृट्	Imperative mood लोट्	Present Participle शतृ or शानच्	Past Participle क्त
मोदिष्यते	मोदताम्	मोदमान	मुदित
मोहिष्यति मोक्ष्यति	मुह्यतु	मुह्यत्	मुग्ध, मूढ
मरिष्यति	म्रियताम्	म्रियमाण	मृत
यतिष्यते	यतताम्	यतमान	यत्त
यास्यति	यातु	यात्	यात
याचिष्यते	याचताम्	याचमान	याचित
योत्स्यते	युध्यताम्	युध्यमान	युद्ध
रचयिष्यति	रचयतु	रचयत्	रचित
रप्स्यते	रभताम्	रभमाण	रब्ध
रोदिष्यति	रोदितु	रुदन्	रुदित
रोत्स्यति	रुणद्धु	रुन्धत्	रुद्ध
लप्स्यते	लभताम्	लभमान	लब्ध
वन्दिष्यते	वन्दताम्	वन्दमान	वन्दित
वर्णयिष्यते	वर्णयतु	वर्णयत्	वर्णित
वत्स्यति	वसतु	वसत्	उषित
वेत्स्यति	वेत्तु	विद्वस् विदत्	वित्त

Root.	Conjugation	Atmanepad or Parasmaipada	Present Tense लट्	First Preterite लङ्
विश्	6	P.	विशति	अविशत्
वृ	5	A.P.	वृणोति	अवृणोत्
			वृणुते	....
वृत्	1	A.	वर्तते	अवर्तत
शक्	5	A.P.	शक्नोति	अशक्नोत्
			शक्नुते	....
शी	2	A.	शेते	अशेत
श्रु	1	P.	शृणोति	अशृणोत्
सद्	1	P.	सीदति	असीदत्
सह्	1	A.	सहते	असहत
सृज्	6	P.	सृजति	असृजत्
सेव्	1	A.	सेवते	असेवत
स्था	1	P.	तिष्ठति	अतिष्ठत्
स्पृश्	6	P.	स्पृशति	अस्पृशत्
स्मृ	1	P.	स्मरति	अस्मरत्
स्वप्	2	P.	स्वपिति	अस्वपत्
हन्	2	P.	हन्ति	अहन्
हस्	1	P.	हसति	अहसत्
हा	3	P.	जहाति	अजहात्
ह्वे	1	P.A.	ह्वयति	अह्वयत्
			ह्वयते	....

Indifinite Future लृट्	Imperative mood लोट्	Present Participle शतृ or शानच्	Past Participle क्त
वेक्ष्यति	विशतु	विशत्	विष्ट
वरिष्यति	वृणोतु	वृण्वत्	वृत
....	....	....	....
वर्त्तिष्यते वर्त्स्यति	वर्त्तताम्	वर्त्तमान	वृत्त
शक्ष्यति	शक्नोतु	शक्नुवत्	शक्त
....	....	....	....
शयिष्यते	शेताम्	शयान	शयित
श्रोष्यति	शृणोतु	शृण्वत्	श्रुत
सत्स्यति	सीदतु	सीदत्	सन्न
सहिष्यते	सहताम्	सहमान	सोढ
स्रक्ष्यति	सृजतु	सृजत्	सृष्ट
सेविष्यते	सेवताम्	सेवमान	सेवित
स्थास्यति	तिष्ठतु	तिष्ठत्	स्थित
स्प्रक्ष्यति	स्पृशतु	स्पृशत्	स्पृष्ट
स्मरिष्यति	स्मरतु	स्मरत्	स्मृत
स्वप्स्यति	स्वपितु	स्वपत्	सुप्त
हनिष्यति	हन्तु	घ्नत्	हत
हसिष्यति	हसतु	हसत्	हसित
हास्यति	जहातु	जहत्	हीन
ह्वयिष्यति	ह्वयतु	ह्वयत्	हूत
....	....	....	....

APPENDIX. IV.

UNIVERSITY PAPERS.

ENTRANCE.

1878—Q—The sun is just set. The air is cool. There is no cloud in the blue sky. The cows lie down on the soft grass and chew the cud. A sweet smell comes from a bed of jasmine. Flocks of gay birds fly into the thick wood. The corn looks fresh and green. A brisk be hums near me. Her day's hard toil is done. She goes back to her neat hive. It grows dark. The bright moon and stars will soon rise and give us light.

A—इदानीमेव रविरस्तमितः । समीरः शीतलोऽस्ति । नीले नभसि मेघो न विद्यते । कोमल तृणोपरि धेनवः शेरते, रोमन्थायन्ते च । मल्लिकाकुसुम वाटिकायाः शोभनो गन्ध आगच्छति । प्रहृष्टविहङ्गकुलानि निविडारण्यमभिपतन्ति । नवानि श्यामलानि च शस्यानि शोभन्ते । चटुलैका मधुमक्षिका मदन्तिके गुञ्जति । समाप्तोऽस्ति तस्या दैनिकः कठिनः श्रमः । अधुना सा स्वकीयं सुगठितं मधुचक्रं प्रतिगच्छति । अन्धकारो

जायते। समुज्ज्वलः प्रभाधरो नक्षत्राणि च सत्वरमेव उदेष्यन्ति दास्यन्ति चालोकमस्मभ्यम्।

1879—Q—It became darker. He thought that he would have to spend the night in the street, and tears rolled down his cheeks. At last he began to cry aloud. A kind man, who happened to pass by that way, stopped and asked the cause of the childs distress. The boy told him every thing. The kind man pitied him and brought him home safely.

A—क्रमेण ध्वान्तं गाढ़तरं जातम्। गलदश्रु विधौत-कपोलः स समचिन्तयत्, यन्मया मार्ग एवैषा रजनी यापनीयेति। अथ स उच्चैः रोदितुमुपचक्रमे। तमेव मार्गमतिक्रामन् कोऽपि दयालुः स्थित्वा तस्य दुःखका-रणं पृष्टवान्। असौ बालकस्तस्मै सर्व्वं निवेदितवान्। अथ तेन दयालुनासौ अनुकम्पितो निर्व्विघ्नं स स्वगृहं प्रापितः।

1880—Q—(a) The king is the guardian of religion. (b) Anarchy begets many evils in a country. (c) War is the offspring of anger. (d) Forgiveness is the spirit of the spirited, the truth of the truthful, and the devotion of the devout.

A—(a) "राज्ञा प्रतिष्ठितो धर्म्मः। (b) "अराजके जनपदे बहवो दोषा जायन्ते" (c) "क्रोधमूलो हि विग्रहः"। (d) "क्षमा तेजस्विनां तेजः, क्षमा ब्रह्म तपस्विनाम्। क्षमा सत्यव्रतां सत्यम्"।

A1881—Q—An ass having found the skin of a lion put it on, and going into the fields amused him-self by frightening all the animals he met; and seeing a jackel, he tried to alarm him also. But the jackel perceiving his long ears sticking out, and hearing his voice, at once knew who he was; "Ah!" said he, "I should have been frightened too, if I had not heard you bray."

A—कश्चिद्रासभः कस्यचित् सिंहस्य चर्म्मासाद्य परिहितवान् क्षेत्रेषु च गत्वा, मिलितानां सर्व्वेषामेव जन्तूनां भीषणेन आत्मानममोदयत। अथ जम्बुकमेकमवलोक्य तमपि त्रासयितुम् चेष्टतेस्म। जम्बुकस्तु तस्य दीर्घौ कर्णौ उद्भिन्नाववलोक्य, स्वरमाकर्ण्य च कोसाविति तत्क्षणादेव ज्ञातवान्। आह च "अहो! यद्यहं त्वां शब्दायमानं नाश्रोष्यम्, तदाहमपि भीतोऽभविष्यमिति"।

1882—Q—It is the time of down. The sun will soon rise. The air is cool. This is the best time to walk. If we walk in the

morn we shall have health. We must get out of bed ere the sun rises. Do not walk on the grass, for it is wet with dew. How bright are the drops of dew on the blades of grass! How the birds sing on the tree! What fine hues are seen in the east! The sun will rise there.

A—अयं हि प्रभातसमयः। सत्वरमेव रविरुदेष्यति। शीतलोऽस्ति वायुः। सुसमयोऽयं विहरणस्य। यदि वय-मुषसि भ्राम्येम, तदा स्वास्थ्यं लभेमहि। सूर्य्योदयात् प्रागेवास्माभिः शयनीयादुत्थातव्यम्। तृणोपरि मा भ्रम यतः शिशिरार्द्रमेतत्। कथमिव द्युतिमन्तः शिशि-रबिन्दवस्तृणपत्रेषु शोभन्ते! कीदृङ्मधुरमेते विहगा वृक्षोपरि गायन्ति। कीदृशरमणीया वर्णाः पूर्व्वस्यां दिशि शोभन्ते। तत्र हि रविरुदेष्यति।

GENERAL GLOSSARY.

II

Erom English into Sanskrit.

[A]

Accidentally अकस्मात् *ind.*

After a moment. क्षणानन्तरम् *adv.*

Age वयस् *n,*

Air, the wind वायु, समीरण *m.*

Ah ! alas; हा *ind.*

All सर्व *pro.* [in every gender] सर्वः, सर्वा सर्वम्

Always सर्वदा सदा *ind.*

Another अपर *pro,*

Arm बाहु *m,*

Art, skilfulness कौशल *n,*

Assembly, a meeting, commitee समिति *f.*

Attentive अवहित *adj.*

Astonished, surprised चकित *adj.*

[B]

Bad canduct, of bad. conduct दुराचारn *adj.*

Banyantree न्यग्रोध *m.*

Be, remain वृत 1st. *c.a.*

Beard कूर्च *n.*

Be able शक् *a.*

Be ashamed लज्ज् 1st *c. a.*

Be fit, to become शुभ्

Before अग्रे *used as an adv.*

Beg, pray for याच् 1st *c. a.*

Beggar भिक्षुक *adj.*

Begin रभ् (1st *c. a.*) with आ or with प्र + आ

Bench, a scaffold मञ्च *m.*
Best blessing, bride-groom वर *adj.*
Big-bellied तुन्दिल *adj.*
Bite दश् (दंश्).
Black-bee मधुकर चञ्चरीक *m.*
Black-bird कोकिल *m.*
Blessed धन्य *adj.*
Blue colour नील *n.*
Blue नील *adj.*
Bottom तल *m.*
Bow धनुस् *u.*
Branch शाखा *f.*
Brave, bold साहसिक *adj.*
Bull, cow गो *m, f.*
But किन्तु *adv.*
buzz झं + कृ

[C]

Call आ + ह्व + अय्.
Cannibal राक्षस *m. a.*
Certainly अवश्यम् *adv.*
Chew चर्व् 1st *c. p.*
Child शिशु वत्स *m. a.*
Class वर्ग *m. a.*
Cold शीत *m.*
Cloud मेघ *m.*
Colour, letter, class वर्ण *m.* (ब्राह्मण &c)
Companion सहचर *adj.*
Conversation आलाप *m.*
To cock पच् 1tt *c.*
Country देश *m.*
Crowd, swarm सार्थ *m.*

[D]

Larkness अन्धकार *m.*
Death पञ्चत्व *n.*
Desert नि + वृत्.
Deity देव *m.*
Distressed दुःखित *adj*
Doubt शङ्क् Ist *c. a.* te
Doubt सन्देह *m. a.*
Drop बिन्दु *m.*
Duty, what ought tobe done कर्त्तव्य *n adj.*

[E]

Earth, the ground भूमि *f.*

Education शिक्षा *f.*

Elephant हस्तिन् *m.*

Elephant गज *m.*

Empty शून्य *adj.*

Endure सह् 1st *c. à.*

Examination परीक्षा *f.*

Exertion उद्योग *m.*

Existence, condition, state स्थिति *f.*

Extremely अत्यन्तम् *adv.*

Eye नेत्र *n.*

[F]

Fame, glory यशस् *n.*

Fame, glory कीर्ति *f.*

Famous प्रसिद्ध *adj.*

Farmer कृषक *m.*

Father, father of सीता जनक m.

Fault अपराध m.

Fear भय *n.*

Fearful, dangerous भयङ्कर *àdj.*

Festival उत्सव *m.*

The fig tree प्लक्ष *m.*

Fire अग्नि *m.*

First, firstly पूर्वम् *adv.*

Fist मुष्टि *f*

Fit, worthy योग्य *adj.*

Flow स्यन्द् 1st *c. a.*

Food खाद्य *n.*

Food given to a beggar भिक्षा *f.*

Foot चरण *m.*

Foot-soldier पादात *m.*

Fox उल्कामुखी *f.*

Fraud, deceit कपट *m.* and *n.*

Friend *m.* the sun मित्र *n. a.*

[G]

Gander हंस m.

Gentility शील *n.*

Get लभ् 1st *c. a.*

अक *adj.*

Gold सुवर्ण *u.*
Good man सज्जन m. *a.*
Grand महत् *adj.*
Grotto, a den कन्दरा *f.*

[H]

Hand हस्त m.
Have &c. कल् 10th *c.*
He-goat, *f.* अज m.
Hero वीर m. *a-*
Honest, reliable प्रामा-
णिक *adj.*
The honey of flowers
मकरन्द, मरन्द m.
Husband पति m.

[I]

Increase एध् 1st *c. a.*
Information सूचन *n.*
Injustice अन्याय m.
Impatience अधीरता *f.*
Intellect मति *f.*
Invited आमन्त्रित *adj.*

[J]

Join मिल् 6th *c. p.*

[K]

King राजन् m.
Kingdom राज्य *n.*
Know ज्ञा 9th *c. a. p.*

[L]

Lie, falsehood असत्य *n.*
Large, long, tall &c.
दीर्घ *adj.*
Leaf दल *n.*
Learn शिक्ष 1st *f. a.*
Lesson पाठ m.
Letter, leaf पत्र *n.*
Lie मिथ्या *ind.*
Like that तादृश *adj.*
Lion सिंह m.
Look grand शुभ (शोभ्)
1st *c. a.*
Loud उच्चैस् *ind.*
Love, to feel affection
for स्निह् 4th *c. p*

[M]

Man मनुष्य m.
Many बहु *adj.*

Man and his wife दम्पति (always dual) m.
Mercy दया *f*.
Mind, the heart चित्त *n*
Mistake भ्रम m.
Moon सोम m.
Mother मातृ जननी f.
Mountain पर्वत m.

[N]

Name नामन् *n*.
Nature स्वभाव m.
Near समीप *adj*. (often used समीप as an adv.) presence

News वृत्तान्त *m*.
Noise कलकल *m*.
Noisy, foolish बर्बर *adj*,

(O)

O हे *ind*.
O हंहो *ind*.
Ocean वरुणालय *m*.
Oh ! अहो *ind*.
Oneself स्वयम् *ind*.
One of great respectability महाशय, महामान्य *a*dj.
Only केवलम् *adv*.
Other, अन्य *pro*.
Otherwise अन्यथा *adv*.

[P]

Parrot शुक m.
Passed उत्तीर्ण *a*dj.
Pastime लीला f.
Patience धैर्य *n*.
Pea चणक *m*.
Peacock मयूर *m*.
Pearl मौक्तिक *n*.
Pity करुणा f.
Place स्थान *n*.
Play ground, arena, a stage रङ्गशाला, f.
Please, to be liked. रुच् (रोच) 1st c. a.
Poor, helpless दीन *adj*.
Practice अभ्यास *n*.
Practice, manners, use व्यवहार *m*.

Proper उचित *adj.*

Proverb आभाणक *m.*

Purport, moral तात्पर्य *n.*

(Q)

Quiet, in silence तूष्णीम् *adv.*

(R)

Rejoice मुद् (मोद्) 1st *c. a.*

Respectable मान्य *adj.*

Return परा + वृत् + 1st *c. a.*

Request नि + विद् + अय् 1st *c. a.*

Reward. पारितोषिक *m.*

Rice of various kinds. व्रीहि *m.*

River. नदी *f.*

Roaming. पर्यटत् *adj.*

Roaring. गर्जन *n.*

Rubbing against, scratching. कण्डूयमान *adj.*

(S)

Saffron कुङ्कुम *n.*

Salute. वन्द् 1st. *c. n.*

Sea, ocean समुद्र *m.*

See (see page 20) ईक्ष् 1st *c. a.*

Serpent, a snake सर्प *m.*

Serve सेव् 1st *c. a.*

Shake कम्प् 1st *c. a.*

She-goat अजा.

Shine काश् 1st *c. a.*

Shop आपण *m.*

Shriek आर्तनाद् *m.*

Silver रजत *n.*

Sinful पाप *n.* sin. *adj.*

Slack, loose शिथिल *adj.*

Slowly शनै: *ind.*

Smile स्मि (स्मय्) 1st *c. a.*

Sprinkle सिच् (सिञ्च्) 6 *c. p.*

Soft, mild कोमल *adj.*

Sorrow, grief शोक *m.*

Stiff जडीभूत *adj.*
String of a bow ज्या *f.*
Study अध्ययन *n.*
Subject प्रजा *f.*
Subject of a discourse, matter विषय *m.*
Summer ग्रीष्म *m.*
Sun सूर्य *m.*
Sweet, palatable स्वादु *adj.*
Tall, grand, huge विशाल *adj.*

(T)

Taste स्वाद् 1st *c. a.*
Tiger व्याघ्र *m.*
Timid भीरु *adj.*
Then तदा, अथ *ind.*
Thine त्वदीय *adj.*
Throb स्पन्द् 1st *c. a.*
Throne सिंहासन *n.*
Throwing क्षेप *m.*
Tomorrow श्वस् *ind.*
Tooth दन्त *m.*
Tree तरु *m.*
Truth, truly सत्यम् *n. advs.*
Try यत् 1st *c. a.*
Tusk दंष्ट्रा *f.*

(V)

Valley उपत्यका *m.*
Veda वेद *m.*
Very-much, extremely अतितराम् *adv.*
Villager, belonging to a village. ग्राम्य *n. adj.*

(W)

Walking पर्य्यटन *n.*
Wander, to roam भ्रम् 1st *c.* and 4th *c. p.*
Watered by a river नदीमातृक *m.*
Way मार्ग *m.*
Weak दुर्बल *adj.*
Welfare क्षेम *n.*
Weave वप् 1st. *c. a, p.*
Weapon शस्त्र *n. a.*

Where क्व *adv.*
White, clean गौर *adj.*
Wife पत्नी, जाया *f.*
Wife of Krishna रुक्मिणी f.
Wild वन्य *adj.*
Wish, will इच्छा f.
With सह *ind.*
Wrestling मल्लयुद्ध *n.*
Wrestler मल्ल *m.*
Write लिख् 6th *c. p.*
Wonder, brightness चमत्कार *m.*
Worship यज् *v.*
Worthy of being counted गणनीय *adj.*

(Y)

Young, fresh तरुण *adj.*

GENERAL GLOSSARY.

I

(FROM SANSKRIT INTO ENGLISH)

अकस्मात् *ind* accidentally.
अग्नि *m*. fire.
अग्रे *used as an adv.* before.
अज *m*. a he-goat, *f*. अजा a she-goat.
अतितराम् *adv*. very much, extremely,
अत्यन्तम् *adv*. extremely.
अथ *ind*. then.
अधीरता *f*. impatience.
अध्ययन *n* study.
अन्धकार *m*. darkness.
अन्य *pro*. the other, another.
अन्यथा *adv*. otherwise.
अन्याय *m*. injustice.
अपर *pro*. another.
अपराध *m*. a fault.
अभ्यास *n*. practice.
अवश्यम् *adv*. certainly.
अवहित *adj*. attentive.
असत्य *n*. a lie, falsehood.
अहो *ind*, Oh!
आ + कृ + अय् to call.
आभाणक *m*. a proverb.
आपण *m*. a shop.
आमन्त्रित *adj*. invited.
आर्तनाद *m*. a shriek.
आलाप *m*. conversation.
इच्छा *f*. wish, will.
ईक्ष् 1st *c*. *a*. to see, (see page 20)
उचित *adj*. proper.
उच्चैस् *ind*. a-loud.
उत्तीर्ण *adj*. passed.
उत्सव *m*. a festival.
उद्योग *m*. exertion.

उपत्यका *f.* valley.
उल्कामुखी f. a fox.
एध् 1st *c. a.* to increase.

(क)

कण्डूयमान *a*dj. rubbing against, scratching.
कन्दरा f. a grotto, a den.
कपट *m.* and *n.* fraud deceit.
कम्प् 1st *c.* a. to shake.
कर्त्तव्य *n.* duty, adj. that ought to be done.
करुणा f. pity
कल् 10th *c.* to have &c.
कलकल *m.* noise.
काश् 1st *c. a.* to shine.
किन्तु *adv.* but.
किमिति *ind.* What ? किम्+इति
कीर्ति *f.* fame, glory.
कुङ्कुम *n.* saffron.
कुशल *n.* welfare.
कूर्च *n.* a beard.
कृषक *m.* a farmer.
केवलम् *adv.* only.
कोकिल *m.* the black bird.
कोमल *a*dj. soft, mild.
कौशल *n.* art, skilfulness.
क्व adv. where ?
क्षणानन्तरम् *adv.* after a moment.
क्षेप m. throwing.
क्षेम *n.* welfare.

(ख)

खाद्य *n.* food.

(ग)

गज *m.* an elephant.
गणनीय *adj.* worthy of being counted.
गर्जन *n.* roaring.
गौर *adj.* white, clean.
गौ *m.* a bull *f.* cow.

ग्राम्य *n.* a villager, *adj.* belonging to a village.

ग्रीष्म *m.* summer.

(च)

चकित *adj.* astonished, surprised.

चणक *m.* a pea.

चन्द्रमस् *m.* the moon.

चमत्कार *m.* wonder, brightness.

चरण *m.* foot.

चर्व 1st *c. p.* to chew.

चित्त *n.* mind, the heart.

चञ्चरीक *m.* a black bee.

(ज)

जडीभूत *adj.* stiff.

जनक *m.* father or father of सीता.

जननी *f.* mother.

जम्पति *m.* (always dual) a man and his wife.

जाया *f.* wife.

ज्ञा 9th *c. a. p.* to know.

ज्या *f.* the string of a bow.

(झ)

झं + कृ to buzz.

(त)

तरु *m.* a tree.

तरुण *adj.* young, fresh.

तल *n.* bottom.

तात्पर्य *n.* purport, moral.

तादृश *adj.* like that.

तुन्दिल *adj.* big-bellied. silence para left

त्वदीय *adj.* yours thine.

(द)

दन्त *m.* tooth.

दम्पति *m.* [always dual] a man and his wife.

दया *f.* mercy.

दल *n.* a leaf.

दश् (दन्श्) to bite.

दायक *adj.* giver.

दीन adj. poor, helpless.

दीर्घ adj. large, long, tall &c.

दुःखित adj. distressed.

दुराचार ad. of bad conduct. *n.* bad conduct.

दुर्बल *adj.* weak.

देव *m.* a diety.

देश *m.* country.

दंष्ट्र *f.* tusk.

[ध]

धन्य *adj.* blessessed.

धरा *f.* the earth.

धनुस् *n.* a bow.

धैर्य *n.* patience.

[न]

नदी *f.* a river.

नदीमातृक *m.* watered by a river.

नामन् *n.* name.

नि + विद + अय् to request.

नि + वृत् to desert.

नील *n.* the blue colour adj. m blue.

नेत्र *n.* the eye.

न्यग्रोध *m.* the Banyan tree.

[प]

पच् 1st *c.* to cook.

पञ्चत्व *n.* death.

पति *m.* husband.

पत्नी *f.* wife.

पत्त्र *n.* a letter or a leaf.

परा + वृत् 1st *c. a.* to return.

परीक्षा *f.* an examinatioo.

पर्य्यटन *n.* walking.

पर्यटत् *adj.* roaming.

पर्वत *m.* a mountain.

पाठ *m.* a lesson.

पादात m, a foot soldier,

पानीय n, water,

पाप n, sin, adj. sinful.

पारितोषिक m. a reward.

पुरुष m. a man,

प्रथम adv. first, firstly.

प्रजा f. subject.

प्रसिद्ध adj. famous.

प्रामाणिक adj. honest, reliable,

प्लक्ष m, the fig tree,

(ब)

बर्बर adj. noisy, foolish,

बहु adj. many,

बालिन् m, name of a king of kishkindha,

(भ)

भय n. fear,

भयङ्कर adj. fearful, dangerous,

भिक्षुक adj. a begger.

भिक्षा f, food given to a beggar.

भीरु adj. timid.

भूमि f, the earth, the ground,

भ्रम् 1st c, and 4th c p to wander, to roam.

भ्रम m. a mistake.

(म)

मकरन्द m, the honey of flowers.

मति f. intelect,

मधुकर m. the black bee

मञ्च m. a bench, a scaffold.

मनुष्य m. a man,

मयूर m. a peacock.

मरन्द m. the honey of flowers.

मल्ल m. a wrestler,

मल्लयुद्ध n. a wrestling.

महत् adj. grand,

महाशय, महामान्य adj. of great respectability

मातृ f. mother,

मान्य adj. respectable.
मार्ग m. a way.
मित्र *n.* a. friend m. the sun.
मिथ्या *ind.* lie.
मिल् 6th c p. to join.
मुद् (मोद् 1st c. a. to rejoyce.
मुष्टि f. the fist.
मेघ m. cloud.
मौक्तिक n. a pearl.

(य)

यज् to worship.
यत् 1st c. a. to try.
यशस् *n.* fame, glory.
याच् 1st c. a. to beg, to pray for.
योग्य adj. fit, worthy

(र)

रङ्गशाला f. a. play ground, arena, a stage.
रजत n. silver.
रभ् (1st c. a.) with आ or with प्र+आ to begin.
राक्षस m. a. cannibal.
राधा f. name of a woman.
राजन् m. a king.
राज्य *n.* kingdom.
रुक्मिणी f. wife of Krishna.
रुच् (रोच्) 1st c. a. to please, to be liked.

(ल)

लज्ज् 1st c. a. to be ashamed.
लभ् 1st c. a. to get.
लिख् 6th c. p. to write.
लीला f. pastime.
लोक् 1st c. a. to see.

[व]

वत्स m. a. child.
वन्द् 1st c. a. to salute.
वन्य adj. Wild.
वप् 1st c. a. p. to sow, to weave.

वयस् *n.* age.
वर *adj.* best. *n.* blessing, bridegroom.
वर्ग *m.a* class.
वर्ण *m.* colour, letter or class(ब्राह्मण &c).
वरुणालय *m.* the ocean.
बाहु *m.* the arm.
बाहुयुद्ध *n.* wrestling.
बिन्दु *m.* a drop
विशाल *adj.* tall, grand, huge.
विषय *m.* subject of a discourse, matter.
वीर *m. a.* hero.
वृत् 1st. *c. a.* to be, to remain.
वृत्तान्त *m.* news.
वेद *m.* Veda.
व्रीहि *m.* rice of various kinds.

व्यवहार *m.* use, practice, manners.
व्याघ्र *m.* a tiger.

[श]

शक् 5 C.P.A. to be a
शङ्क् 1 C. A. to dou
शनैः *ind.* slowly.
शस्त्र *n. a* weapon.
शाखा *f.* a branch.
शिक्षा 1st *f. a* to lear
शिक्षा *f.* education.
शिथिल *adj.* slack, loos
शीत *n.* cold.
शील *n.* gentility.
शुक *m.* a parrot.
शुभ् [शोभ] 1st. *c.* to look grad, to be fit, to become
शून्य adj. empty.
शोक *m.* sorrow, grief
श्वस् *ind.* tomorrow.

(स)

सज्जन *m.a* good man

सत्य n. truth, advs. truly.

सदा ind. always.

सन्देह m. a doubt.

समिति f. an assembly, a meeting, commitee.

समीप adj. near (often used समीपे as an adv.) presence.

समीरण m. the air, the wind.

समुद्र m. the sea, ocean.

सर्प m. a serpent a snake.

सर्व pro. सर्वः, सर्वा, सर्वम् all.

सर्वदा ind. always.

सह 1st c. a. to endure.

सह ind. with.

सहचर adj. a companion.

सार्थ m. crowd, swarm.

साहसिक adj. brave, bold.

सिंह m. a lion.

सिंहासन n. throne.

सुवर्ण n. gold,

सूचन n. information.

सूर्य m. the sun.

सेव् 1st c. a. to serve.

सोम m. the moon.

स्थान n. place.

स्थिति f. existence, condition, state.

स्निह् 4th c. p. to love- to feel affection for.

स्पन्द् 1st c, a. to throb

स्मि (स्मय् 1st. c. a. to smile.

स्यन्द् 1st. c. atm, to sprinkle, to flow.

स्वभाव m. nature.

स्वयम् ind. oneself.

स्वाद् 1st c. a. to taste.

स्वादु adj sweet, palatable.

हंस *m.* a gander.
हंहो *ind* O.
हस्त *m.* a hand.
हस्तिन् *m.* an elephant
हा *ind.* Ah ! alas;
हे *ind.* O.

हंस *m.*
हंहो *ind*
हस्त

The following books will be had of the

OR

AT THE BOOK SHOP OF BABU RAMESH CHAND
BANKIPUR.

Sanskrit.

Rs

Katha Kusum ... ...
Duhkhadrumakuthar ...
Ratnashtaka... ... ...

English.

Children's Sanskrit Grammer... 0
Practical Sanskrit P. I. ... 0
" " " II. ... 0

Hindi.

Upades Lata (containing full substan
Ratnastaka in Kaithi) ... 0
" " in Hindi ... 0
Kshetra Kausala (Geometry in Arithm
way) 0
Pushpa Varsha (a description of the
nions of Empress Victoria cantainin
phical and Historical pictures) 0
Murti Puja, (An eloquent lecture by th
in defence of Idolatory in a logical ar
ment) ... ...
Key to Ratnastak 1

N. B. A list of many other books
posed by the author can be had on ap
tion.